

Міністерство освіти і науки
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра кримінального та кримінального процесуального права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітній ступінь – магістр

на тему: «ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ
НА ЛІМИТИ У СИСТЕМІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ ТА БАНКІВСЬКІ
РАХУНКИ ПІДПРИЄМСТВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ»
“THE PROCEDURE OF SEIZING LIMITS IN THE VAT ADMINISTRATION
SYSTEM AND BANK ACCOUNTS OF THE ENTERPRISES IN THE CRIMINAL
PROCEEDING”

Виконала: студентка 2 року навчання
спеціальності

081 Право

Верховська Наталя Олегівна

Керівник: Шкелебей Вікторія Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального та кримінального
процесуального права, доцент

Рецензент: _____

Магістерська робота захищена з оцінкою

Секретар ЕК: _____

«__» _____ 2021 рок

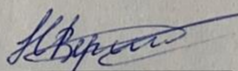

**Декларація
академічної доброчесності
студента/ студентки НаУКМА**

Я Верховська Наталія Олегівна,
студент(ка) 2 року навчання факультету правничих наук,
спеціальність 081-право,
адреса електронної пошти n.verhovska@ukma.edu.ua

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна/магістерська робота на тему «Процесуальний порядок накладення арешту на ліміти у системі адміністрування НДВ та банківські рахунки підприємств у граничному провадженні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1-3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений/ознайомлена;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згоден/ згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unichек.
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

12.05.2021р.
Дата

Підпис

Верховська Н.О.
Прізвище, ініціали

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА ЛІМІТИ У СИСТЕМІ	
АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ ЯК ЯВИЩЕ У	
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	
1.1. Правова природа системи електронного адміністрування податку на додану вартість	7
1.2. Питання юридичної обґрунтованості накладення арешту на ліміти в системі адміністрування податку на додану вартість	11
1.3. Судова практика накладення арешту на ліміти у системі електронного адміністрування податку на додану вартість та шляхи скасування такого арешту	14
РОЗДІЛ 2 НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА БАНКІВСЬКІ РАХУНКИ	
ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЯВИЩЕ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	
2.1. Процесуальний порядок накладення арешту на банківські рахунки підприємств	23
2.2. Способи скасування арешту банківських рахунків підприємств на підставі рішення суду	31
2.3. Наслідки арешту банківських рахунків підприємств для бізнесу	34
РОЗДІЛ 3 РЕЙДЕРСТВО У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	
3.1. Економічна безпека суб'єктів підприємництва	41
3.2. Поняття та ознаки рейдерства як протидії законній господарській діяльності.....	46
3.3. Проблема зловживання органами державної влади службовими повноваженнями з метою здійснення рейдерства суб'єктів підприємництва....	53
ВИСНОВКИ	62

ВСТУП

Тема магістерської роботи: «Процесуальний порядок накладення арешту на ліміти у системі адміністрування ПДВ та банківські рахунки підприємств у кримінальному провадженні».

Актуальність теми, її наукове та практичне значення. Арешт майна є одним із видів заходів забезпечення кримінального провадження. Відповідно до ч. 1 ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України, арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна [1].

Варто звернути увагу на те, що відповідно до норм процесуального законодавства, завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження [1]. Саме тому Кримінальним процесуальним кодексом України визначено вичерпний перелік випадків, коли допускається використання арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження, а саме з метою збереження речових доказів; спеціальної конфіскації; конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди [1].

Однак в умовах сьогодення ми можемо спостерігати непоодинокі випадки зловживання прокурорами правом накладення арешту на майно, зокрема, на банківські рахунки підприємств, під виглядом його здійснення з метою збереження речових доказів. Більше того, арешти накладають і на ліміти в системі адміністрування податку на додану вартість, що взагалі суперечить самій

сутності такого механізму в системі оподаткування. При цьому, саме підприємство в більшості випадків не має і ніколи не мало прямого чи опосередкованого зв'язку з підприємствами, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, таких як легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, маніпулювання на фондовому ринку, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) тощо.

Водночас, слідчі судді в більшості випадків задовольняють такі клопотання, не досліджуючи матеріали справи належним чином, покладаючись на добросовісність прокурора.

Така практика набирає все більших обертів. Лише в межах одного кримінального провадження в Єдиному реєстрі судових рішень можна знайти близько семиста судових рішень, що стосуються накладення арешту на банківські рахунки підприємств під виглядом збереження речових доказів. В той самий час, самі підприємства вимушені повністю зупинити свою діяльність, вони втрачають прибуток, але довіру контрагентів, репутацію, яку створювали роками. Такі дії органів досудового розслідування та слідчих суддів подекуди є підстави розцінювати як один із способів здійснення рейдерства.

Саме тому тема процесуального порядку накладення арешту на ліміти у системі адміністрування податку на додану вартість та банківські рахунки підприємств у кримінальному провадженні є надзвичайно актуальною. Проблема зловживання прокурорами своїм процесуальним статусом та незацікавленість слідчого судді у дослідженні обставин справи в кожному конкретному випадку є питаннями, які потрібно негайно вирішувати.

Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері арешту майна юридичних осіб з метою збереження речових доказів у кримінальному провадженні.

Предмет дослідження становлять проблеми зловживання органами досудового розслідування та слідчими суддями своїми процесуальними правами з метою накладення необґрунтованих арештів на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість та банківські рахунки юридичних осіб.

Метою дослідження є виявлення факторів безпідставного втручання органів державної влади в законну підприємницьку діяльність представників бізнесу в Україні, та, на основі ґрунтовного аналізу відповідної судової практики, визначення базисних рекомендацій протидії такого явища, якими зможуть скористатися підприємства з метою ефективного захисту своїх прав та законних інтересів.

Завдання дослідження: впродовж дослідження ми плануємо вирішити такі завдання:

- охарактеризувати правову природу системи електронного адміністрування податку на додану вартість;

- дослідити питання юридичної обґрунтованості накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість;

- опрацювати судову практику накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість та виокремити шляхи скасування такого арешту;

- визначити процесуальний порядок накладення арешту на банківські рахунки підприємств;

- описати способи скасування арешту банківських рахунків юридичних осіб приватного права на підставі рішення суду;

- виявити наслідки арешту банківських рахунків підприємств для бізнесу;

- охарактеризувати значення економічної безпеки для суб'єктів підприємництва;

- визначити поняття та ознаки рейдерства як протидії законній господарській діяльності;

- надати оцінку проблемі зловживання органами державної влади службовими повноваженнями з метою здійснення рейдерства суб'єктів підприємництва у контексті теми магістерської роботи.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій: проблему накладення необґрунтованих арештів на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість та банківські рахунки підприємств досліджували такі теоретики та практики, як Мінін О.В., Татаров О.Ю., Смалюк Т. В., Мороз В.П.,

Мезенцева Н.М., Нікульникова Т.Г. та інші. Однак, станом на сьогодні, в Україні немає системних наукових досліджень, які б охоплювали не тільки визнання наявності проблем у цій сфері правових відносин, але й описували б передумови їх виникнення, опрацьовували такий значний масив судової практики, чітко визначали наслідки існування практики накладення необґрунтованих арештів на майно для підприємств, а також надавали конкретний перелік рекомендацій щодо боротьби з випадками накладення необґрунтованих арештів на майно юридичних осіб у контексті протидії рейдерству.

Методологія дослідження: при написанні магістерської роботи нами будуть використовуватися такі загальнонаукові методи правових досліджень, як аксіологічний, метод аналізу та синтезу, системно-структурний метод, функціональний, інституційний і статистичний методи.

РОЗДІЛ 1 НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА ЛІМІТИ У СИСТЕМІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ ЯК ЯВИЩЕ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Правова природа системи електронного адміністрування податку на додану вартість

Податок на додану вартість є загальнодержавним непрямим податком, який займає найбільшу питому вагу в доходах державного бюджету України, адже він сплачується за операціями купівлі-продажу товарів та надання послуг.

До 2015 року суб'єкти господарської діяльності подавали податкову звітність щодо податку на додану вартість до контролюючих органів у паперовому вигляді. Такий спосіб адміністрування податку не відповідав реаліям сучасності, оскільки тенденція до впровадження електронної системи подання звітності у світі набувала обертів ще в минулому столітті.

Так, ще у 1986 році у Сполучених Штатах Америки

вперше пройшло апробацію подання податкової звітності по каналах зв'язку. Експеримент, у якому брали участь три міста, виявився настільки успішним, що в наступному році до нього включилися ще чотири міста. У 1988 році у програмі брали участь уже 14 штатів. У 1998 році Конгрес США поставив за мету: до 2007 року 80% усіх звітів має подаватися в електронному вигляді. Рішення підкріпили законодавчо: у 2006 році було видано постанови, які забороняли подавати деякі звіти іншим способом, ніж електронний [2].

Станом на сьогодні, в США діє Консультативний комітет електронного податкового адміністрування (Electronic Tax Administration Advisory Committee), який був заснований Конгресом у 1998 році шляхом прийняття Закону про реструктуризацію та реформування Служби внутрішніх державних доходів з метою забезпечення постійного внеску громадськості у розробку та реалізацію організаційної стратегії Служби внутрішніх державних доходів щодо електронного адміністрування податків. Консультативний комітет електронного податкового адміністрування забезпечує організацію публічного форуму для обговорення проблемних питань в сфері електронного адміністрування податків з тією метою, щоб воно стало найкращим та найзручнішим способом подання

податкової звітності. Члени Комітету передають уявлення громадськості про діяльність електронного податкового адміністрування до Служби внутрішніх державних доходів, здійснюють спостереження щодо поточної або пропонованої політики, програм та процедур, на основі чого пропонують відповідні вдосконалення (тут і далі переклад автора) [3].

Вважаємо за доцільне взяти таку практику США до уваги органам державної влади України, оскільки аналіз думки платників податків щодо функціонування системи електронного адміністрування може стати одним із найкращих способів реформування системи електронного адміністрування в Україні, перш за все, щодо сплати податку на додану вартість.

Німеччина є однією з перших країн, що в 1997 році прийняла Закон про електронний цифровий підпис. Метою закону було створення умов для функціонування цифрових підписів, за яких вони будуть безпечними, а також забезпечення надійним механізмом виявлення підроблених цифрових підписів та документів, у яких використані підроблені цифрові підписи [4]. Відтак, з 1999 року платники податків у Німеччині подають податкову звітність електронною поштою. Значний час німецьке законодавство у цій сфері слугувало зразком для інших держав Європи [5].

У Великобританії удосконалення системи подання електронної звітності довгий час було одним із основних напрямків діяльності уряду. Станом на сьогодні, усі міністерства та відомства представлені в єдиному інформаційному полі, у якому для всіх учасників діють однакові формати обміну даними, в тому числі, й формати електронного документообігу, а також стандартизовані послуги, що надаються державними органами громадянам (заповнення форм, подання звітів, одержання інформації з різних державних реєстрів тощо). Згодом за прикладом досвіду Великобританії була побудована система електронного документообігу між громадянами й державою в Чехії [5].

Верховна Рада України та Європейський парламент 16.09.2014 року ратифікували Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ця подія ознаменувала перехід України від

партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції з Європейським Союзом.

Угода про асоціацію передбачає, що у сфері державного внутрішнього фінансового контролю сторони обмінюються інформацією, досвідом, найкращою практикою та здійснюють інші заходи, зокрема, щодо подальшого розвитку системи державного внутрішнього фінансового контролю шляхом гармонізації з міжнародно визнаними стандартами (Інститут внутрішніх аудиторів (ІА), Міжнародна федерація бухгалтерів (ІФАС), INTOSAI) та методологіями, а також найкращою практикою ЄС щодо внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в державних органах [6].

Відтак, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 року №71-VIII Податковий кодекс України було доповнено статтею 200-1, положення якої вступили в силу з 01.01.2015 року [7]. Зміни стосувалися запровадження концептуально нового для України податкового механізму – системи електронного адміністрування податку на додану вартість.

Порядок електронного адміністрування податку на додану вартість затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 569 «Деякі питання електронного адміністрування податку на додану вартість» з подальшими змінами та доповнення. Система електронного адміністрування податку запроваджувалася поетапно: на перехідний період (до 1 липня 2015 р.) – у тестовому режимі; із зазначеної дати – на постійній основі [8].

На початковому етапі впровадження нової системи електронного адміністрування податку на додану вартість, ставлення платників податку до новели законодавства було суперечливим.

З однієї сторони, Уряд прагнув спростити та зробити більш прозорим адміністрування податку для бізнесу, подолати певні порушення податкового законодавства несумлінними платниками податків, збільшити надходження до державного бюджету, спростити бюджетне відшкодування, зробити його більш вчасним [9]. Таким чином, держава в особі органів виконавчої влади намагалася

віднайти баланс між власними інтересами та інтересами платників податку на додану вартість.

З іншої сторони, представники бізнесу зіткнулися з низкою проблем, таких як: технічні недоліки використання програмного забезпечення системи електронного адміністрування; непристосування системи до низки галузей народного господарства, зокрема, у сфері енергопостачання та газопостачання, зв'язку, сільського господарства, а також для платників, що мають розгалужену мережу філій або відокремлених підрозділів; алгоритм розрахунку реєстраційної суми, на яку платник податку має право зареєструвати податкову накладну та розрахунок коригування до податкової накладної в Єдиному реєстрі податкових накладних, був на перших етапах економічно некоректним і призводив до відтоку оборотних коштів підприємства тощо [10].

З часом, деякі з вищезазначених складнощів вирішилися без втручання держави, адже відповідальні за подання податкової звітності особи призвичаїлися до нових реалій, опанували інструменти системи електронного адміністрування податку на додану вартість, та зрозуміли, що в такий спосіб вони дійсно мають можливість використовувати час більш раціонально.

Інші проблеми органи державної влади вирішували шляхом внесення відповідних змін до національного законодавства. Зміни стосувалися, зокрема, коригування визначення СЕА-рахунку, процедури перерахунку суми лімітів реєстрації податкових накладних у випадку внесення контролюючим органом до реєстру платників податку змін щодо скасування (відміни) анулювання реєстрації платника податку за рішенням контролюючого органу або рішенням суду, яке набрало законної сили за звітний (податковий) період, у якому відбулося анулювання реєстрації платника податку, яке скасоване (відмінене) тощо [11]. Зміни до податкового законодавства щодо системи електронного адміністрування податку на додану вартість продовжують вносити і по сьогодні, в залежності від тенденцій виникнення і загострення тих чи інших проблем або прогалин.

Отже, впровадження системи електронного адміністрування податку на додану вартість було необхідним кроком не тільки для гармонізації

національного законодавства України з законодавством ЄС в рамках Угоди про асоціацію, але й з метою удосконалення процедури подання податкової звітності для забезпечення її зручності, ефективності, прозорості та економічної доцільності. Загалом, такі новели законодавства справили позитивний ефект як на платників податків, так і на контролюючі органи. Однак, варто зазначити, що і на сьогодні існують певні проблеми у сфері електронного адміністрування, які потребують подальшого вирішення. Серед них – накладення судом арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість на підставі необґрунтованих клопотань прокурорів. Така практика негативно впливає на розвиток як малого, так і середнього й великого бізнесу в Україні. В першу чергу, це проявляється у зменшенні привабливості українського ринку для залучення іноземних інвестицій, зростанні недовіри підприємців до органів державної влади та правосуддя. Далі у цій роботі ми детальніше зупинимося на питаннях юридичної обґрунтованості накладення арешту на ліміти у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, опрацюємо судову практику в цій сфері правовідносин, а також визначимо оптимальний порядок дій платників податків для скасування необґрунтованих арештів у таких випадках.

1.2. Питання юридичної обґрунтованості накладення арешту на ліміти в системі адміністрування податку на додану вартість

Відповідно до п. 200-1.1. ст. 200-1 Податкового кодексу України, система електронного адміністрування податку на додану вартість забезпечує автоматичний облік суми податку, на яку платники мають право зареєструвати податкові накладні та розрахунки коригування до податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних [12]. Такий показник є лімітом, у межах якого платник податку фактично може здійснювати розрахункові операції, які оподатковуються податком на додану вартість. Важливо відрізнити ліміт реєстрації податку на додану вартість від фактичного залишку грошових коштів на електронному рахунку, оскільки наявність грошових коштів на електронному

ПДВ-рахунку зовсім не означає, що платник зможе зареєструвати податкові накладні і розрахунки коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних.

Ліміт реєстрації податку на додану вартість в системі електронного адміністрування податку на додану вартість розраховується автоматично за формулою, визначеною Податковим кодексом України. Так, згідно з п. 200-1.3 ст. 200-1 зазначеного закону, платник податку має право зареєструвати податкові накладні та/або розрахунки коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних на суму податку (Σ Накл), обчислену за такою формулою: Σ Накл = Σ НаклОтр + Σ Митн + Σ ПопРах + Σ Овердрафт - Σ НаклВид - Σ Відшкод - Σ Перевищ [12]. Далі норма закону розтлумачує значення та методи вирахування кожного показника.

Отже, ліміт реєстрації податку на додану вартість – це елемент податкових правовідносин, віртуальний показник, що вираховується за спеціальною формулою та забезпечує функціонування механізму сплати податку на додану вартість.

З моменту запровадження в Україні системи електронного адміністрування податку на додану вартість, все більших обертів набувала практика накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість з метою забезпечення збереження речових доказів.

Так, відповідно до положень ч. 1 ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України, арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження. Згідно з ч. 10 ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України, арешт може бути накладений

у встановленому цим Кодексом порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна [1].

Вищенаведені положення Кримінального процесуального кодексу України надають право на арешт майна, тобто «об'єкта цивільного права, щодо якого існує відповідна цивілістична тріада» – право відчуження, користування та розпорядження [13].

Водночас, пункт 14.1.105 Податкового кодексу України встановлює, що термін «майно» у ньому використовується у значенні, наведеному в Цивільному кодексі України [12]. Згідно з ч. 1 ст. 190 Цивільного кодексу України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [14].

Як зазначалося вище, ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість є елементом податкових правовідносин, віртуальним показником, який визначається за встановленою законом формулою, а це означає, що цей показник не є майном у розумінні Цивільного кодексу України. Отже, накладення арешту на ліміти у системі електронного адміністрування податку на додану вартість є незаконним та жодним чином не забезпечує збереження речових доказів.

Однак, до таких висновків не завжди доходять прокурори та слідчі судді. Судова практика показує, що часто в межах кримінального провадження прокурор подає до суду клопотання про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість, а слідчий суддя, не досліджуючи належним чином матеріали справи, задовольняє таке клопотання. Як наслідок – підприємство, яке є платником податку на додану вартість, не має можливості перерахувати кошти з поточного рахунку в сумі, необхідній для збільшення розміру суми, на яку юридична особа має право зареєструвати податкові накладні та (або) розрахунки коригування кількісних та вартісних

показників до податкової накладної у Єдиному реєстрі податкових накладних, а також в сумах, недостатніх для сплати до державного бюджету узгоджених податкових зобов'язань з такого податку.

Безсумнівно, суди апеляційної інстанції потім скасовують такі арешти як незаконні, але невирішеним залишається одне запитання: чому практика накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість і досі існує? На жаль, ми не завжди можемо покладатися на добросовісність прокурорів та слідчих суддів, а тому, аби покласти край такій негативній практиці, вважаємо за необхідне внести зміни до законодавства. Зокрема, пропонуємо доповнити ч. 10 ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України наступним реченням: «Не може бути арештовано ліміти коштів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість». Можливо, пряме встановлення цієї імперативної норми наарешті покладе край зловживанню органами досудового розслідування своїми повноваженнями та знизить тиск на представників бізнесу в Україні.

1.3. Судова практика накладення арешту на ліміти у системі електронного адміністрування податку на додану вартість та шляхи скасування такого арешту

Попри очевидну незаконність накладення арешту на ліміти в системі адміністрування податку на додану вартість з огляду на вищевикладені підстави, така практика й досі продовжує існувати в Україні, про що красномовно свідчить статистика.

Так, відповідно до даних Системного звіту «Адміністрування податків, які сплачує бізнес», підготовленого Радою Бізнес-омбудсмена, станом на 01.07.2020 року Рада отримала загалом 7379 скарг, 2204 з яких (29,87%) стосується виключно питань, пов'язаних з податком на додану вартість. Рада Бізнес-омбудсмена зазначає, що серед суддів в Україні відсутній консенсус на предмет того, чи є сума реєстраційного ліміту у системі електронного адміністрування «майном» у повному розумінні цього терміну та чи є законним застосування

такого засобу забезпечення кримінального провадження, як його арешт. Ухвали слідчих суддів про накладення арешту або відмову у їх накладенні не підлягають касаційному оскарженню, тому Касаційний кримінальний суд у складі Верховного суду або Велика Палата Верховного Суду досі не висловили жодної позиції щодо цієї правової проблеми, яка була б обов'язковою для врахування судами нижчих рівнів та суб'єктами владних повноважень. Так чи інакше, кількість таких арештів, які накладаються слідчими суддями, є значною [15].

Вважаємо за доцільне погодитися з думкою Ради Бізнес-омбудсмена, що саме неможливість оскарження ухвали про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість може бути причиною існування цих ухвал як таких. Попри те, що з аналізу норм матеріального та процесуального права стає чітко зрозуміло, що арешт лімітів суперечить законодавству, неможливість Верховного Суду висловити власну думку з приводу цього дійсно може бути аргументом, який виправдовує подібні дії органів досудового розслідування та слідчих суддів. З іншої ж сторони, не варто квапитися і з унесенням відповідних змін до законодавства, які будуть дозволяти оскаржувати ухвали про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість у касаційному порядку, з огляду на декілька причин.

По-перше, наплив таких скарг може суттєво паралізувати роботу Касаційного кримінального суду з огляду на кількість звернень.

По-друге, збільшиться строк перебування справ у суді, а це означає, що процедура оскарження ухвали про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість буде тривати ще довше. В той же час, поки судове рішення про скасування арешту не набере законної сили, діяльність підприємства фактично буде повністю зупинено.

Пропонуємо детальніше зупинитися на прикладах ухвал про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість та аргументації слідчих суддів у необхідності здійснення таких заходів.

В Ухвалі від 23.01.2020 року у справі №757/1660/20-к слідчий суддя дійшов висновку, що прокурором доведено, що вказане майно могло бути набуто

кримінально протиправним шляхом та отримано внаслідок вчинення кримінального правопорушення, тобто відповідає критеріям, визначеним ст. 98 Кримінального процесуального кодексу України, та у випадку не накладення арешту на вказане майно, це може призвести до подальшого відчуження або до інших наслідків, які можуть перешкоджати досудовому розслідуванню. За викладених обставин, враховуючи правове обґрунтування клопотання, яке відповідає положенням ст. ст. 170-173 Кримінального процесуального кодексу України, суд дійшов до переконання, що «клопотання слідчого про накладення арешту на майно підлягає задоволенню з метою збереження речових доказів, задля забезпечення дієвості та об'єктивності розслідування у вказаному кримінальному провадженні, оскільки незастосування арешту може призвести до відчуження майна [16]».

В Ухвалі від 23.09.2019 року у справі №757/47624/19-к слідчий суддя зазначає наступне: є підстави вважати, що суми податку на додану вартість в системі електронного адміністрування (ліміту ПДВ) двадцяти шести підприємств є предметом протиправної діяльності, отримані внаслідок проведення незаконної діяльності і можуть бути використані для надання безпідставного податкового кредиту з податку на додану вартість підприємствам реального сектору економіки, що призведе до їх втрати і унеможливить відшкодування шкоди державі та встановлення причетних до злочину осіб. Суми податку на додану вартість, розміщені в системі електронного адміністрування податку на додану вартість (ліміту ПДВ) на рахунках зазначених підприємств є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 212, ч. 2 ст. 205 КК України, відомості про яке внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Таким чином, метою арешту сум податку на додану вартість, розміщених в системі електронного адміністрування податку на додану вартість (ліміту ПДВ) на рахунку зазначеного підприємства є збереження речових доказів, що відповідає вимогам ст. 98, п. 1 ч. 2, ч. 3 ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України [17].

Проаналізувавши дані відкритого Єдиного державного реєстру судових рішень за текстовим пошуком «накласти арешт на активи - суми ліміту ПДВ в

системі електронного адміністрування ПДВ» та «накласти арешт на кошти-суми ПДВ в системі електронного адміністрування ПДВ», ми дійшли висновку про те, що за 2019 рік слідчими суддями було винесено близько 53 ухвал про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість, а у 2020 році – близько 15 ухвал. Кожною ухвалою в середньому було накладено арешт на ліміти податку на додану вартість 15-25 підприємств.

При цьому, всі ухвали про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість є майже ідентичними не лише за змістом, а й текстуально. Тобто, у суддів є один шаблон такої ухвали, яким вони користуються кожного разу, коли до них на розгляд потрапляє відповідне клопотання прокурора. І наявність у судовій практиці величезного масиву ухвал про скасування таких арештів судом апеляційної інстанції чомусь не викликає питань у недобросовісних слідчих суддів.

У Системному звіті Ради Бізнес-омбудсмена зазначається, що на противагу багатьом іншим категоріям судових рішень, спосіб виконання яких податкові органи безуспішно відшуковують роками, цей досить дискусійний вид судових рішень виконується, за спостереженнями Ради, неухильно. Ці спостереження досить цікаві, враховуючи, що відповідні нормативні акти (зокрема, Порядок №569) взагалі не згадують про можливість арешту реєстраційного ліміту та жодним чином не регулюють це питання. З імплементацією таких ухвал, по ідеї, слід було б очікувати значних труднощів, однак на практиці вони не спостерігаються [15].

Це свідчить про «злагодженість» роботи органів досудового розслідування, слідчих суддів та працівників Державної податкової служби України, які безпосередньо займаються виконанням таких судових рішень. Висловлюємо припущення, що представників усіх трьох ланок об'єднує певна мотивація, яка виражається в грошовому еквіваленті.

Далі пропонуємо зупинитися на практиці скасування незаконних ухвал про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість.

В ухвалі Київського апеляційного суду від 02.03.2020 року у справі №757/5325/20-к зазначено, що:

«відповідно до ч. 10 ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України, арешт може бути накладено у встановленому цим кодексом порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна. Арешт суми податку на додану вартість в системі електронного адміністрування податку на додану вартість (ліміту ПДВ) зазначеною нормою Кримінального процесуального кодексу України не передбачений, як не передбачено і можливості накладення арешту на кошти, які знаходяться на електронному рахунку платника податку на додану вартість. Це впливає не тільки із положень ч. 10 ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України, а і з того, що арешт суми податку на додану вартість в системі електронного адміністрування податку на додану вартість (ліміту ПДВ) фактично унеможливить перерахування платником податку коштів з власного поточного рахунку в сумах, необхідних для збільшення розміру суми, на яку платник податку має право зареєструвати податкові накладні та/або розрахунки коригування кількісних і вартісних показників до податкової накладної в Єдиному реєстрі податкових накладних, а також у сумах, недостатніх для сплати до бюджету узгоджених податкових зобов'язань з цього податку. Отже, органом досудового розслідування внесено клопотання про арешт майна, на яке законом не визначено можливість його арешту, а тому слідчий суддя безпідставно задовольнив таке клопотання» [18].

В ухвалі Київського апеляційного суду від 19.02.2020 року у справі №757/62442/19-к колегія суддів, приймаючи рішення на користь платника податків, виходила з наступного:

Відповідно до вимог ст. 98 Кримінального процесуального кодексу України, речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом. Тобто, з вищенаведеної норми закону слідує, що речовими доказами у кримінальному провадженні є речі матеріального світу. Разом з тим, сума податку на додану вартість в системі електронного адміністрування податку на додану вартість (ліміту ПДВ) не є матеріальним об'єктом, що виключає її відповідність критеріям ст. 98 Кримінального процесуального кодексу України, а відтак висновки слідчого судді щодо наявності підстав для накладення арешту на суму податку на додану вартість по ТОВ "ТЕХ ПРОМ АЛЪЯНС" та ТОВ "ТЕХНОВУДСЕРВІС" не ґрунтуються на вимогах закону. Також, слід зазначити, що при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчий суддя повинен діяти у відповідності до вимог Кримінального процесуального кодексу України та судовою процедурою гарантувати дотримання прав, свобод та законних інтересів осіб, а також умов, за яких жодна особа не була б піддана необґрунтованому процесуальному обмеженню, а тому наявність постанови слідчого про визнання майна речовим доказом не може бути беззаперечною підставою для накладення арешту на майно у разі відсутності розумних підстав і підозр вважати його доказом злочину. За таких обставин, ухвала слідчого судді в частині арешту суми

податку на додану вартість в системі електронного адміністрування податку на додану вартість (ліміту ПДВ) ТОВ «ТЕХ ПРОМ АЛЬЯНС» та ТОВ «ТЕХНОВУДСЕРВІС» підлягає скасуванню з постановленням нової ухвали апеляційним судом, якою, у відповідності до встановлених вище обставин, в задоволенні клопотання прокурора в цій частині слід відмовити [19].

Окрім цього, суди апеляційної інстанції часто обґрунтовують скасування арешту лімітів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість через відсутність доказів відповідності такого арешту вимогам ст. 98 Кримінального процесуального кодексу України, що також заслуговує на увагу.

Так, в ухвалі Київського апеляційного суду від 20.02.2020 року у справі № 757/1663/20-к зазначено наступне:

На переконання колегії суддів, в матеріалах, які додані до клопотання прокурора, відсутні докази, що сума податку на додану вартість в системі електронного адміністрування податку на додану вартість (ліміту ПДВ) ТОВ "БЦ АГРОТЕХ", СФГ "ЗЛАГОДА", СФГ "ЛАД", ПП "КРАВЕЦЬ-А", на яку сторона обвинувачення просить накладити арешт, була знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегла на собі його сліди або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, тобто відповідає вимогам ст. 98 Кримінального процесуального кодексу України, що свідчить про формальність винесеної постанови прокурора Київської місцевої прокуратури №6 Каніковського В.І. від 22 листопада 2019 року про визнання речовими доказами [20].

Загалом, при розгляді апеляційних скарг щодо скасування ухвал про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість, в судах апеляційної інстанції сформувалася єдина практика скасування таких ухвал.

Саме тому вважається за доцільним радити представникам підприємств, які опинилися в такій ситуації, з метою економії часу та матеріальних ресурсів звертатися одразу до судів апеляційної інстанції з відповідною апеляційною скаргою про скасування ухвали про накладення арешту на ліміти у системі електронного адміністрування податку на додану вартість. Хоча кримінальним процесуальним законодавством передбачено і право звернутися до суду першої інстанції з клопотанням про скасування арешту.

По-перше, у випадку звернення до суду першої інстанції існує ризик, що клопотання буде автоматично розподілено тому ж слідчому судді, який наклав арешт. Також не варто виключати можливість розгляду клопотання іншим суддею цього ж суду, який так само буде прямо чи опосередковано зацікавленим

у вирішенні питання на користь органу досудового розслідування, зважаючи на недосконалість судової системи України загалом та недобросовісність окремих суддів зокрема.

По-друге, суди апеляційної інстанції, як показує практика, краще дотримуються строків розгляду скарг, аніж суди першої інстанції строків розгляду клопотань.

По-третє, зважаючи на чітко сформовану позицію судів апеляційної інстанції щодо неправомірності накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість, представник юридичної особи має підстави бути більш впевненим щодо результату розгляду скарги на користь підприємства.

Але, на превеликий жаль, навіть у випадку скасування ухвали про накладення арешту судом апеляційної інстанції та невідкладного опублікування відповідного судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень, з виконанням такого рішення дуже часто виникають складнощі.

Зокрема, існує практика, коли ухвали про скасування арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість за вказівкою прокурора опубліковуються в Єдиному державному реєстрі судових рішень під грифом «з обмеженим доступом», нібито з метою збереження таємниці досудового розслідування. Як наслідок, навіть коли копія ухвали про скасування арешту надходить до Державної податкової служби України з мокрою печаткою та підписом судді, працівники Державної податкової служби України відмовляються здійснювати її виконання у зв'язку з тим, що ухвали нібито немає в Єдиному державному реєстрі судових рішень, тобто така ухвала знаходиться в закритому доступі навіть для державного органу, на який покладено обов'язок з її виконання.

Так, у Системному звіті Ради Бізнес-омбудсмена «Адміністрування податків, які сплачує бізнес» згадується випадок коли

до Ради звернулось Товариство з обмеженою відповідальністю «Воліс ЛТД», яке здійснює оптову торгівлю господарськими товарами. 26.09.2018 року суд апеляційної інстанції своєю ухвалою скасував арешт реєстраційного ліміту Скаржника у сумі 1 810 954 грн., накладений ухвалою слідчого судді від 27.06.2018 року. Але станом на

24.05.2019 року, коли Скаржник звернувся до Ради, арешт все ще не був знятий. ДФС України у своїх листах-відповідях, які адресувалися Скаржникові та Раді протягом травня-липня 2019 року, називала різні причини зволікання зі зняттям арешту: спочатку повідомляла про триваюче «вжиття заходів щодо виконання ухвали»; згодом повідомила, що не буде виконувати ухвалу, доки вона відсутня у Єдиному державному реєстрі судових рішень, оскільки є непоодинокі випадки надходження підроблених ухвал; згодом – зазначила про те, що прийнято рішення звернутися до апеляційного суду з приводу причин відсутності ухвали у ЄДРСР тощо. Та в рамках проведеного Радою розслідування вдалося беззаперечно встановити, що насправді засвідчена судом копія ухвали надійшла до ДФС України з суду рекомендованим листом ще 19.04.2019 року, і жодних підстав сумніватися у її справжності не було. Лише 10.09.2019 року представник скаржника повідомив Раду про те, що судові рішення нарешті виконано. [15, с. 42].

З метою врегулювання проблеми об'єктивного затягування Державною податковою службою України строку виконання судових рішень про скасування арешту лімітів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, пропонуємо на законодавчому рівні встановити розумний строк виконання таких судових рішень, зокрема, протягом 5 робочих днів з моменту надходження з суду рекомендованим листом ухвали про скасування арешту до Державної податкової служби України. Вважаємо, що саме такі заходи будуть сприяти забезпеченню прозорості процедури виконання судових рішень про скасування арешту лімітів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість.

Отже, практика накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість на підставі клопотання органу досудового розслідування існує здебільшого серед слідчих суддів судів першої інстанції. З огляду на це, з метою економії часу доцільним є звернення представників юридичних осіб одразу до суду апеляційної інстанції з відповідною апеляційною скаргою. Такі скарги зазвичай розглядаються в розумні строки та на користь скаржника. Однак складнощі можуть виникнути на етапі виконання судового рішення. Проблема полягає у тому, що працівники Державної податкової служби, з огляду на внутрішні розпорядження, відмовляються виконувати ухвали про скасування арешту, навіть якщо копія судового рішення, яке набрало законної сили, надійшла безпосередньо з суду з усіма необхідними реквізитами. Наявну проблему можна вирішити шляхом внесення відповідних змін до законодавства.

Система електронного адміністрування податку на додану вартість була впроваджена в Україні в кінці 2014 року в рамках гармонізації національного законодавства України з законодавством ЄС за Угодою про асоціацію. Метою введення таких змін було удосконалення процедури подання податкової звітності для забезпечення її зручності, ефективності, прозорості та економічної доцільності. Попри значні переваги переведення системи оподаткування податком на додану вартість в електронну площину, український бізнес і на сьогодні продовжує зазнавати надмірного втручання у ведення законної підприємницької діяльності з боку органів державної влади, що пов'язано саме з функціонуванням системи електронного адміністрування податку на додану вартість. Об'єктом зловживання органами досудового розслідування своїми повноваженнями у даному випадку є ліміти у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, а способом – накладення слідчими суддями арештів на ліміти на підставі необґрунтованих клопотань прокурорів нібито з метою збереження речових доказів. Хоча, насправді, ліміти у системі електронного адміністрування податку на додану вартість за своєю природою є не майном, а елементом податкових правовідносин, тобто віртуальним показником, що вираховується за спеціальною формулою та забезпечує функціонування механізму сплати податку на додану вартість, тому накладення арешту на ліміти жодним чином не може виправдовувати заявлену мету – збереження речових доказів.

Представники юридичних осіб, на ліміти яких в системі електронного адміністрування податку на додану вартість накладено арешт, можуть звертатися одразу до судів апеляційних інстанцій з апеляційною скаргою на ухвалу про накладення такого арешту, оскільки в апеляційних судах уже сформувалася єдина практика скасування арешту лімітів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість. Такий спосіб захисту прав

допоможе підприємствам витратити значно менше часу, ніж у випадку звернення до суду першої інстанції з клопотанням про скасування арешту.

Також існує проблема з виконанням судових рішень щодо скасування арешту на ліміти у системі електронного адміністрування податку на додану вартість у випадках, коли за клопотанням прокурора відповідну ухвалу оприлюднюють в Єдиному державному реєстрі судових рішень з обмеженим доступом. Працівники Державної податкової служби України відмовляються виконувати судові рішення на підставі того, що в реєстрі ухвала відсутня, хоча насправді вона прихована. У зв'язку з існуванням такої проблеми та складним процесом її вирішення, про що свідчить практика, пропонуємо внести зміни до законодавства України, а саме передбачити розумний строк виконання Державною податковою службою України ухвал про скасування арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість, перебіг якого розпочинається саме з моменту надходження копії ухвали з суду до органу, що забезпечує її виконання.

Вважаємо, що такі зміни до законодавства зможуть спростити процедуру скасування арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість на підставі судового рішення.

РОЗДІЛ 2 НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА БАНКІВСЬКІ РАХУНКИ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЯВИЩЕ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Процесуальний порядок накладення арешту на банківські рахунки підприємств

У шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України від 18.12.2015 року зазначається, що Україна взяла на себе зобов'язання покращити інституційну спроможність щодо управління активами та в першому кварталі 2016 року прийняти законодавство, яке удосконалисть процедури арешту майна та спеціальної конфіскації [21].

Відтак, 18 лютого 2016 року на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» до Кримінального процесуального кодексу України були внесені зміни та доповнення в частині передбачення нового учасника кримінального провадження – третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт [22].

З першого погляду, вказана норма здається доволі вдалою спробою скоригувати кримінальне процесуальне законодавство. Однак, у практичній діяльності виявилось, що вона створює доволі багато штучних проблем, які потребують вирішення.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 64-2 Кримінального процесуального кодексу України, третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути будь-яка фізична або юридична особи. Статус третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникає з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна. Згідно з ч. 3 ст. 64-2 Кримінального процесуального кодексу України, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має права та обов'язки, передбачені цим Кодексом для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна. Вона також повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються арешту майна, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановлених цим Кодексом [1].

З огляду на це, виникає наступне запитання: який статус матиме така особа у випадку повернення судом клопотання про накладення арешту на майно з підстави невідповідності вимогам чинного законодавства України або у випадку відмови суду в накладенні арешту? Фактично, така особа не зможе в подальшому бути допитаною в якості свідка в кримінальному провадженні, оскільки вона формально вже набула права і обов'язки підозрюваного, обвинуваченого. Згідно з ч. 1 ст. 65 Кримінального процесуального кодексу України, свідком є фізична

особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань. На свідка покладається обов'язок давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду, та встановлюється відповідальність за його порушення. Свідок зобов'язаний надати показання про відомі йому обставини кримінального провадження [1]. Водночас, для підозрюваного, обвинуваченого закон такий обов'язок не встановлює.

Як слушно зазначає О.Ю. Татаров у своїй статті «Загрози при накладенні арешту на майно третіх осіб», такі неузгодженості викликають серйозні складнощі в процесі накладення арешту на майно, а також створюють передумови визнання судом отриманих доказів за участю третіх осіб недопустимим доказами [23].

Арешт на майно підприємств під час здійснення досудового розслідування накладається ухвалою слідчого судді на підставі вмотивованого клопотання прокурора, і арешт банківських рахунків – не виняток. Деякі дослідники вважають, що норму, яка визначає ініціатора цієї процедури, необхідно конкретизувати. Зокрема, Т.В. Смалюк вважає, що

доцільно змінити текст ч. 2 ст. 64-2 КПК. Цю норму слід викласти у такій редакції: «Під час досудового розслідування права третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникають з моменту, коли з клопотанням про арешт майна до слідчого судді звернувся прокурор, слідчий, за погодженням з прокурором. Під час судового розгляду права цієї особи виникають з моменту, коли з клопотанням про арешт майна до суду звертається прокурор». [24, с. 109].

З однієї сторони, можна погодитися з наведеним твердженням, оскільки слідчий – це особа, яка уповноважена в межах компетенції, визначеної кримінальним процесуальним законодавством України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Фактично, накладення арешту на майно повинне сприяти настанню умов, за яких досудове розслідування буде проведено якомога більш повно, точно і всебічно.

З іншої сторони, прокурор здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, а тому він повинен так само розуміти обставини, за яких проводиться досудове розслідування, та раціонально розпоряджатися повноваженнями, якими він наділений. Хоча в практичній діяльності дуже часто

складається так, що прокурор лише формально виступає підписантом клопотання про накладення арешту та насправді не зовсім розуміє мотиви та значення своїх процесуальних дій.

Саме тому пропозиція, висловлена Т.В. Смалюк у публікації «Процесуальний статус третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт» не є питанням, яке потребує першочергового вирішення, адже кримінальне процесуальне законодавство має безліч інших, більш важливих проблем, які потрібно негайно вирішувати.

Щодо правових підстав накладення арешту на банківські рахунки підприємств, потрібно зазначити наступне.

Загалом, Кримінальний процесуальний кодекс України допускає арешт майна у вичерпному переліку випадків: з метою збереження речових доказів; спеціальної конфіскації; конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди [1].

Останнім часом все більших обертів набирає практика органів досудового розслідування, які використовують арешт грошових коштів, що числяться на банківському рахунку, нібито з метою збереження речових доказів. Ми пропонуємо більш детально розібратися в тому, чи може насправді арешт грошових коштів на банківських рахунках виправдати таку мету?

Перш за все, необхідно звернутися до законодавчо визначеного поняття речових доказів у кримінальному процесі. Згідно з ч. 1 ст. 98 Кримінального процесуального кодексу України, речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення [1]. Тобто, гроші дійсно можуть бути речовими доказами, але тільки у тому випадку, коли вони є

матеріальними об'єктами, які існують у часі та просторі, наприклад, купюри або монети.

А тепер звернемося до визначення банківських рахунків, закріпленого в Законі України «Про банки і банківську діяльність», відповідно до якого банківські рахунки – це рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів [25].

Таким чином, банківський рахунок не є матеріальним об'єктом, він покликаний фіксувати кількість коштів, які зберігаються на рахунку, а також їх рух шляхом відслідковування банківських операцій. Фактично, банківський рахунок – це набір цифр та кодів, і жодного відношення до об'єктів матеріального світу він не має.

Саме тому накладення арешту на банківські рахунки підприємств, так само, як і на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість, жодним чином не впливає на можливість збереження речових доказів. Зазначену мету можливо досягти лише в тому випадку, якщо арешт буде накладений на певну суму коштів, які знаходяться на банківському рахунку підприємства, а не на сам рахунок, як такий. Незважаючи на це, суд, посередньо розглянувши клопотання про накладення арешту, без здійснення виклику представників підприємства, дуже часто приходять до помилкового висновку про наявність підстав для накладення арешту на всі грошові кошти, що знаходяться на банківських рахунках, з метою збереження їх у якості речових доказів.

У цьому підрозділі ми також пропонуємо дослідити судову практику та проаналізувати деякі випадки зловживання прокурором процесуальними правами з метою безпідставного накладення арешту на банківські рахунки підприємства.

Ухвалами Печерського районного суду міста Києва від 18.06.2019 року у справі № 757/30685/19-к та від 19.06.2019 року у справі № 757/31691/19-к у кримінальному провадженні № 42017111200000142 було накладено арешт на

рахунки компаній, відкриті в банківських установах, в тому числі, на рахунки ТОВ «АПК «НІКА», ТОВ «Торговий дім «КЗК», ПП «ТОРЕНД», ТОВ «ХХІ-ВІК», ТОВ «Лідерресурс», ТОВ «АПК-МОЯ РОДИНА», ТОВ «Кіровоградська зерноторгова компанія». Суд мотивував своє рішення наступним: на його думку, є достатні підстави вважати,

що майно, на яке просить накладити арешт прокурор, отримане внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Слідчий суддя вважає, що з метою збереження речових доказів – (грошей, набутих кримінально протиправним шляхом), наявні підстави для накладення арешту на майно, оскільки прокурором доведено, що у разі незастосування такого заходу забезпечення існують ризики приховування, зникнення цього майна [26, 27].

Також слідчий суддя вважає, що в даному випадку таке обмеження права власності є розумним та співмірним завданням кримінального провадження.

6 серпня 2019 року ухвалами Печерського районного суду у справах №757/39361/19-к, №757/39370/19-к, №757/39386/19-к, №757/39377/19-к скасовано арешт коштів на рахунках вищевказаних компаній. Підставою для скасування арештів була встановлена судом безпідставність їх накладення. Суд дійшов висновку про наступне:

враховуючи, що у матеріалах клопотання відсутні достатні докази вчинення злочину за участю юридичних осіб, щодо яких було подано клопотання про скасування арешту банківських рахунків, наявність підстав вважати, що існує правова підстава для арешту рахунків взагалі спростовується, а також враховуючи ту обставину, що однією з засад кримінального провадження є принцип змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими Кримінальним процесуальним кодексом України, тоді як орган досудового розслідування не представив слідчому судді належних доказів для безспірного висновку щодо необхідності продовження дії даного заходу забезпечення кримінального провадження, та принципу диспозитивності кримінального провадження, відповідно до якого сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, а слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішують лише ті питання, що винесені на їх розгляд сторонами та віднесені до їх повноважень, слідчий суддя приходить до висновку про відсутність у кримінальному провадженні даних, які б виправдовували подальше втручання держави у право на мирне володіння юридичними особами належним їм майном, у зв'язку з чим вважає за доцільне скасувати арешт майна, не вбачаючи підстав для подальшого застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження [28, 29, 30, 31].

9 серпня 2019 року, тобто, через 3 дні після скасування арешту, прокурор подав нові клопотання про накладення арешту на майно. 19 серпня 2019 року слідчим суддею Печерського районного суду м. Києва постановлено ухвалу у

справі № 757/43395/19-к, якою повторно накладено арешт на кошти, які знаходяться на поточних рахунках суб'єктів підприємницької діяльності ТОВ «АПК «НІКА», ТОВ «Торговий дім «КЗК», ПП «ТОРЕНД», ТОВ «ХХІ-ВІК», ТОВ «Лідерресурс», ТОВ «АПК-МОЯ РОДИНА», ТОВ «Кіровоградська зерноторгова компанія» [32].

Такі дії прокурора є яскравим прикладом свавілля та незаконного втручання в правомірну господарську діяльність Підприємств з єдиною метою – створення передумов для отримання неправомірної вигоди.

Кримінальним процесуальним кодексом України передбачено, що арешт майна з метою збереження речових доказів можливий, коли існує сукупність розумних підстав і підозр вважати, що таке майно є доказом злочину [1], що і потрібно довести слідчому чи прокурору при вирішенні питання про арешт майна саме з цією метою. Проте, в матеріалах клопотання такі дані були відсутні. Будь-яка згадка ТОВ «АПК «НІКА», ТОВ «Торговий дім «КЗК», ПП «ТОРЕНД», ТОВ «ХХІ-ВІК», ТОВ «Лідерресурс» або ТОВ «АПК-МОЯ РОДИНА» у долучених прокурором до клопотання документах також відсутня.

Все це у своїй сукупності вказує на неналежне виконання прокурором своїх службових обов'язків та викликає сумніви у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, та й загалом у чесності та непідкупності органів прокуратури.

З метою скасування повторно накладених арештів підприємства звернулися з апеляційною скаргою до Київського апеляційного суду. Не зважаючи на належне повідомлення прокурора про час та дату судового розгляду, на жодному з судових засідань, призначених для розгляду апеляційної скарги, ані прокурор, ані будь-хто з групи прокурорів у кримінальному провадженні, присутній не був.

Ухвалою Київського апеляційного суду від 30.09.2019 року у справі №11сс/824/5390/2019 скасовано як незаконну ухвалу про накладення арешту на кошти, які знаходяться на рахунках Підприємств, відкритих у банківських установах.

Суд апеляційної інстанції зазначає, що:

при вирішенні питання про арешт майна для прийняття законного та справедливого рішення слідчий суддя, згідно зі ст. ст. 94, 132, 173 Кримінального процесуального кодексу України, повинен врахувати правову підставу для арешту майна, можливість використання майна як доказу у кримінальному провадженні або застосування щодо нього конфіскації, в тому числі і спеціальної, наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження, а також наслідки арешту майна для підозрюваного, третіх осіб.

Відповідні дані мають міститися і у клопотанні слідчого чи прокурора, який звертається з проханням арештувати майно, оскільки відповідно до ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав та основоположних свобод, будь-яке обмеження права власності повинно здійснюватися відповідно до закону, а отже суб'єкт, який ініціює таке обмеження, повинен обґрунтувати свою ініціативу з посиланням на норми закону.

Також колегія суддів звертає увагу на те, що ні прокурор у клопотанні, ні слідчий суддя в оскаржуваній ухвалі, в порушення відповідно ст. ст. 171, 173 Кримінального процесуального кодексу України, не оцінили розумність і співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження, а також наслідки арешту майна для зазначених товариств та виконання ними своїх договірних зобов'язань з іншими суб'єктами [33].

Відповідно до інформації з Єдиного державного реєстру судових рішень, в межах тільки одного кримінального провадження №42017111200000142, групу прокурорів в якому очолює прокурор, що ініціював накладення арешту в даному випадку, існує понад 500 ухвал про накладення чи скасування арештів, а загалом фігурантами даного кримінального провадження є понад 700 підприємств. Можна цілком закономірно припустити, що серед підприємств, на чиї рахунки також накладались арешти в межах даного кримінального провадження, є й інші підприємства, які не мають жодного відношення до розслідуваного злочину, але стали «об'єктом нападу» з боку недобросовісного прокурора.

Отже, Кримінальне процесуальне законодавство України вимагає удосконалення норм, що регулюють правовий статус третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, а також процедуру накладення арешту на майно таких осіб. Найчастіше прокурори у клопотаннях про накладення арешту на банківські рахунки підприємств мотивують потребу у таких діях збереженням речових доказів. Однак, якщо вдатися до аналізу понять банківського рахунку та речового доказу в кримінальному процесі, стає зрозуміло, що арешт банківських рахунків не виправдовує заявлену мету, оскільки банківський рахунок не є об'єктом матеріального світу. Попри це, з кожним днем практика накладення арешту на банківські рахунки стає дедалі частішою. Дуже часто прокурори

зловживають своїми процесуальними правами та подають до суду необґрунтовані клопотання про накладення арешту, а слідчі судді, не встановлюючи всі обставини справи, безпідставно задовольняють їх без виклику представників третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт. Встановлену практику необхідно негайно змінювати, оскільки це напряду впливає на розвиток бізнесу, а отже – і на економічний стан України загалом.

2.2. Способи скасування арешту банківських рахунків підприємств на підставі рішення суду

Існує два способи скасування арешту банківських рахунків підприємств на підставі рішення суду: звернутися до слідчого судді з клопотанням про скасування арешту майна або оскаржити ухвалу про арешт майна шляхом подання апеляційної скарги [34, с. 240].

Пропонуємо спочатку детальніше зупинитися на особливостях скасування арешту банківських рахунків підприємств через суд першої інстанції.

У більшості випадків, слідчі судді накладають арешт на майно без виклику осіб, яким це майно належить, і арешт банківських рахунків – не виняток [34, с. 240]. Відповідно до ч. 1 ст. 174 Кримінального процесуального кодексу України, арешт майна може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування за клопотанням власника або володільця майна, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано [1].

Згідно з ч. 2 ст. 174 Кримінального процесуального кодексу України, клопотання про скасування арешту майна розглядає слідчий суддя, суд не пізніше трьох днів після його надходження до суду. Про час та місце розгляду повідомляється особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої було арештовано майно [1].

З точки зору формулювання норм кримінального процесуального закону все виглядає досить розумно. Але в практичній діяльності строки, встановлені Кримінальним процесуальним кодексом України щодо розгляду клопотання про

скасування арешту майна, дуже часто порушуються. При цьому, йде мова не про декілька днів затримки розгляду, а про місяці [34, с. 240]. Наприклад, у Печерському районному суді міста Києва такі клопотання призначають до розгляду через шість місяців після їх подання, що підтверджується судовою практикою (наприклад, Ухвалою Печерського районного суду від 03.12.2019 року у справі № 757/40408/19-к [35], Ухвалою Печерського районного суду від 25.11.2019 року у справі № 757/33186/19-к [36]). Важко собі уявити, що більше ніж півроку підприємство з арештованими банківськими рахунками просто чекає розгляду клопотання. Звісно, це залежить не тільки від завантаженості суду загалом, а й від добросовісності самих суддів.

Таким чином, як зазначає Верховська Н.О. у статті «Наслідки необґрунтованого арешту банківських рахунків підприємств для бізнесу та способи їх скасування»,

порушення строків розгляду слідчим суддею клопотання про скасування арешту майна є найбільш серйозною проблемою скасування арешту майна судом першої інстанції. Підприємство, банківські рахунки якого протиправно заарештовано, не здатне вести правомірну господарську діяльність та з кожним днем зазнає дедалі більших збитків. А тому тривале ігнорування вирішення цього питання може призвести до банкрутства та ліквідації підприємства [34, с. 240].

Подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді (суду) здійснюється безпосередньо до суду апеляційної інстанції та є доцільним у разі допущення судом першої інстанції при постановленні ухвали про арешт майна процесуальних порушень, які дозволяють вважати відповідну ухвалу незаконною та необґрунтованою [37].

Головною перевагою звернення до суду апеляційної інстанції з апеляційною скаргою на ухвалу про накладення арешту на майно є швидкість розгляду такої скарги, оскільки, на відміну від судів першої інстанції, апеляційні суди здебільшого дотримуються строків розгляду скарг, встановлених кримінальним процесуальним законодавством [34, с. 240].

Згідно з ч. 1 ст. 395 Кримінального процесуального кодексу України, апеляційна скарга, якщо інше не передбачено цим Кодексом, може бути подана: на ухвалу слідчого судді – протягом п'яти днів з дня її оголошення. Якщо ухвалу суду або слідчого судді було постановлено без виклику особи, яка її оскаржує, в

порядку, передбаченому статтею 382 цього Кодексу, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення [1].

У практичній діяльності, дуже часто підприємства, щодо майна яких вирішується питання про арешт, взагалі не отримують копію ухвали про накладення арешту на банківські рахунки, в єдиному державному реєстрі судових рішень вона також дивним чином не публікується, а тому підприємства дізнаються про існування такого арешту безпосередньо від банків, у яких вони мають рахунки. В такому випадку при оскарженні ухвали до суду апеляційної інстанції пропонуємо на це звертати увагу в апеляційній скарзі при обґрунтуванні строків апеляційного оскарження, аби суд не відмовив у прийнятті апеляційної скарги до розгляду з мотивів пропущення строків.

Подання апеляційної скарги потребує ретельної підготовки. Відтак представникам підприємств, на рахунки яких наклали арешт, необхідно перед поданням апеляційної скарги ознайомитися з матеріалами справи: детально вивчити клопотання прокурора, а також саму ухвалу про накладення арешту. У випадку, якщо вчасно ознайомитися з матеріалами справи не вдається, пропонуємо в апеляційній скарзі повно викласти усі відомі представнику підприємства обставини справи та одночасно зазначити, що на момент підготовки апеляційної скарги ознайомитися з матеріалами справи так і не вдалося, а тому з метою звернення до суду апеляційної інстанції в строки, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України, представник підприємства подає апеляційну скаргу, написану лише на основі оскаржуваної ухвали, наданої для ознайомлення банківською установою (якщо банк надавав ухвалу для ознайомлення), а після ознайомлення з матеріалами справи представником буде подано доповнення до апеляційної скарги.

Зазвичай, у таких випадках судді йдуть назустріч скаржникам та відкривають апеляційне провадження, призначаючи судові засідання в такі терміни, в які у представника підприємства є можливість ознайомитися з матеріалами справи та підготувати обґрунтовані доповнення до апеляційної скарги [34, с. 240-241].

Отже, існує два шляхи скасування арешту банківських рахунків. Перший спосіб полягає у подачі клопотання про скасування арешту майна до суду першої інстанції, тобто до того ж самого суду, який такий арешт наклав. Другий спосіб передбачає оскарження ухвали про накладення арешту на банківські рахунки в апеляційному порядку. Кожний спосіб має свої переваги і недоліки. Місцеві суди зазвичай є перевантаженими, у зв'язку з чим існує великий ризик, що клопотання буде розглянуто з порушенням процесуальних строків. Попри це, такий шлях відкриває для представника третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, вибір процесуальних дій. Натомість, суди апеляційної інстанції в більшості випадків розглядають апеляційні скарги подібного характеру набагато швидше та у межах строків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, проте потрібно розуміти, що рішення суду апеляційної інстанції в таких справах є остаточним та не підлягає оскарженню. Відтак, представнику підприємства дуже важливо обрати правильну позицію та ретельно підготувати як процесуальні документи, так і власну модель поведінки безпосередньо під час судового розгляду [34, с. 241].

2.3. Наслідки арешту банківських рахунків підприємств для бізнесу

В умовах сучасності, готівковий розрахунок між юридичними особами вже давно поступився безготівковій формі розрахунку, і на це є досить вагомі причини: швидкість здійснення грошового переказу, його зручність, можливість легко відслідковувати та контролювати проведені транзакції тощо [34, с. 239]. Відповідно до п. 4 Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148, суб'єкти господарювання, які відкрили поточні рахунки в банках і зберігають на цих рахунках свої кошти, здійснюють розрахунки за своїми грошовими зобов'язаннями, що виникають у господарських відносинах, у безготівковій формі, а також у готівковій формі з дотриманням обмежень та в порядку, установленому законодавством України. При цьому, такі обмеження, серед іншого, полягають і в тому, що суб'єкти

господарювання мають право здійснювати розрахунки готівкою протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами між собою – лише у розмірі до 10 000 (десяти тисяч) гривень включно [38]. Відтак, банківський рахунок сучасного підприємства – це його основний засіб здійснення взаєморозрахунків з контрагентами.

А тепер уявімо ситуацію, що одного дня підприємству стає відомо про те, що всі його банківські рахунки заарештовано. Звісно, відповідальні особи мають негайно звернутися до юристів та повідомити їх про такий арешт, аби вони якнайшвидше зібрали всі необхідні матеріали та підготували відповідні процесуальні документи до суду. Але, як уже зазначалося вище, процедура скасування незаконних арештів банківських рахунків потребує часу, і досить значного. Тож, у будь-якому випадку, підприємству доведеться певний час існувати без засобу безготівкового розрахунку. Так, готівковий розрахунок і досі залишається можливим, але чи погодяться на такі умови контрагенти? Очевидно, що далеко не всі. Як наслідок – підприємство позбавляється можливості розрахуватися за поставку сировини, необхідної для вироблення продукції, здійснювати належну оплату праці своїх працівників і виплатити дивіденди учасникам такого підприємства. У такому режимі підприємства малого та середнього бізнесу часто просто не мають змоги втримати свої потужності та працівників, а тому стають банкрутами та підлягають ліквідації [34, с. 239].

Втрата прибутку підприємства як наслідок безпідставного накладення арешту на його банківські рахунки тісно пов'язана з зупиненням діяльності підприємства. Фактично, підприємству, яке опинилося в такій ситуації, потрібно направити свої ресурси на ведення переговорів зі своїми контрагентами, аби вони погодилися на відтермінування оплати найважливіших послуг, без яких потужності підприємства не зможуть існувати. Мова йде про орендну плату за користування приміщенням, послуги з охорони об'єкту, на якому здійснюється промислове виробництво тощо. Як зазначає Верховська Н.О.,

так, у самого підприємства буде виникати заборгованість перед іншими особами, і чим довше банківські рахунки будуть заарештовані – тим більшою буде заборгованість. Але, на нашу думку, це єдиний спосіб продовжити своє існування в таких умовах. Звісно, після скасування арешту банківських рахунків підприємство певний час буде

продовжувати зазнавати збитків, оскільки воно буде змушене виконати всі свої зобов'язання, що виникли під час арешту рахунків [34, с. 239].

Та з часом, при правильному користуванні власними ресурсами та налагодженні нових економічних зв'язків, ситуація має стабілізуватися, і підприємство ввійде в свій звичайний режим роботи, що поверне йому колишній стабільний прибуток.

Як зазначалося вище, у випадку арешту банківських рахунків підприємство не має можливості виплачувати заробітну плату своїм працівникам із таких банківських рахунків. Так, відповідно до ч. 3 ст. 52 Закону України «Про виконавче провадження», не підлягають арешту в порядку, встановленому цим Законом, кошти, що перебувають на рахунках із спеціальним режимом використання, спеціальних та інших рахунках, звернення стягнення на які заборонено законом. Банк, інша фінансова установа, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, у разі надходження постанови виконавця про арешт коштів, що знаходяться на таких рахунках, зобов'язані повідомити виконавця про цільове призначення рахунку та повернути постанову виконавця без виконання в частині арешту коштів, що знаходяться на таких рахунках [39].

Здавалося б, виплата заробітної плати працівникам підприємства за трудовим договором є прямим обов'язком роботодавця згідно з вимогами трудового законодавства. Більше того, згідно з ч. 1 ст. 175 Кримінального кодексу України, за невиконання заробітної плати працівникам керівника підприємства, установи, організації може бути притягнуто до кримінальної відповідальності [40]. Відтак, кошти, спрямовані на такі цілі, повинні обліковуватися на рахунках зі спеціальним режимом використання. Тим не менш, положення ч. 1 ст. 7 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» встановлює, що банки мають право відкривати своїм клієнтам вкладні (депозитні), поточні рахунки, рахунки умовного зберігання (ескроу) та кореспондентські рахунки [41].

Як зазначає приватний виконавець, кандидат юридичних наук Авторгов А.М. у статті «Зніміть арешт із рахунків, нам потрібно платити заробітну плату»,

нині жодним законом чи іншим нормативно-правовим актом, у тому числі й тими, які регулюють банківську діяльність, порядок відкриття рахунків у кредитних установах тощо, не віднесено рахунки юридичної особи, з яких здійснюється виплата заробітної плати, податків та зборів, до рахунків зі спеціальним режимом використання, спеціальних та інших рахунків, звернення стягнення на які заборонено законом. Таким чином, заробітна плата, податки та збори можуть сплачуватися юридичною особою з будь-якого поточного рахунку, відкритого в будь-якій банківській установі [42].

Відтак, підприємства виплачують заробітну плату своїм працівникам із поточних банківських рахунків юридичної особи шляхом вирахування загальнодержавних податків і зборів із установленого розміру заробітної плати працівника та подальшого зарахування решти коштів на рахунок фізичної особи, відкритий у обраній нею банківській установі. Натомість, у випадку накладення арешту на поточні банківські рахунки роботодавця-юридичної особи, таке підприємство не має можливості виконати свої обов'язки з виплати заробітної плати, чим одночасно порушує вимоги трудового та податкового законодавства України.

У зв'язку з цим, пропонуємо внести зміни до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», яким передбачити можливість юридичних осіб відкривати в банках спеціальні рахунки для виплати заробітної плати, які будуть підпадати під дію норми, встановленої ч. 3 ст. 52 Закону України «Про виконавче провадження» щодо заборони накладати арешт на такі рахунки. Вбачаємо, що такі зміни до законодавства посприяють вирішенню проблеми невиконання заробітної плати працівникам у випадку арешту на поточні банківські рахунки підприємства-роботодавця, що забезпечить, по-перше, дотримання такою юридичною особою вимог трудового та податкового законодавства, по-друге, незмінність складу працівників на підприємстві, по-третє, зменшення ризиків юридичної особи потрапити у боргову яму у випадку накладення судом арешту на її банківські рахунки.

Щодо втрати довіри контрагентів до підприємства як наслідок необґрунтованого накладення арешту на його банківські рахунки, слід указати наступне.

Як слушно зазначають Деєва Н.Е. та Грабчак В.І. у своїй статті «Управління репутацією підприємства: основні фактори впливу на формування

та підвищення», найважливішою складовою формування репутації підприємства є довіра до даного підприємства всіх зацікавлених сторін [43, с. 48]. Так, етика бізнесу, що дозволяє побудувати довгострокові відносини та дає уявлення, що підприємство надійне та добропорядне, є одним із вирішальних факторів, що сприяють підвищенню репутації підприємства [43, с. 50]. Етика бізнесу полягає у налагодженні тісної та продуктивної співпраці підприємства зі своїми контрагентами. Вважаємо, що, в першу чергу, це стосується чіткого та вчасного виконання своїх зобов'язань перед ними. Так, головною метою ведення господарської діяльності є отримання прибутку, тому «при укладенні договору сторони розраховують на належне виконання кожною зі сторін своїх зобов'язань. Підприємство, на банківські рахунки якого накладено арешт, просто не в змозі сплатити за отримані товари або надані послуги за договором» [34, с. 239-240]. Звісно, воно зобов'язане негайно повідомити іншу сторону про настання таких обставин, наслідком чого

може стати підписання додаткової угоди до договору, за умовами якої сторони домовляться відтермінувати оплату, однак, так чи інакше, неможливість підприємством здійснити оплату вчасно безумовно підриває його авторитет. В умовах сучасного розвитку економічних зв'язків репутація (англійською мовою – goodwill) часто здобувається підприємствами не роками, а десятками років. Шкода, що неправомірні дії суб'єктів владних повноважень, що полягають у протиправному накладенні арешту на банківські рахунки підприємства, можуть своїми діями знищити роками зароблену репутацію в такий короткий термін [34, с. 240].

Підсумовуючи вищевикладене, основними наслідками безпідставного арешту банківських рахунків підприємств є зупинення їх діяльності, втрата прибутку та довіри контрагентів. Законодавство встановлює чіткі обмеження розрахунку суб'єктами господарювання між собою в готівковій формі, презюмуючи, що кожне підприємство має свої банківські рахунки, а відтак, основний потік коштів має відбуватися через них. У випадку накладення безпідставного арешту на банківські рахунки, підприємство штучно позбавляється можливості виконувати розрахунки з контрагентами за власними зобов'язаннями та розподіляти прибуток між його учасниками [34, с. 240], що ставить у скрутне становище не тільки саме підприємство та найманих працівників, але і їх власників.

Накладення судом арешту на банківські рахунки юридичних осіб на підставі необґрунтованого клопотання прокурора є доволі поширеною практикою в умовах сучасності. Своєрідний «механізм» такого явища полягає у тому, що прокурори до списку підприємств, щодо яких дійсно здійснюється досудове розслідування, додають десятки, а іноді навіть і сотні інших юридичних осіб, які не мають жодного відношення до розслідування, і подають до суду клопотання про накладення арешту на їх банківські рахунки. Разом із тим, судді досить часто не досліджують матеріали справи належним чином та, покладаючись на добросовісність прокурора, задовольняють такі клопотання.

Безумовно, неправомірне та нічим не обґрунтоване накладення арешту на банківські рахунки підприємства має надзвичайно негативні наслідки. По-перше, юридична особа, банківські рахунки якої заарештовано, фактично зупиняє свою діяльність, оскільки в сучасних умовах безготівковий розрахунок майже витіснив практику розрахунку з контрагентами готівкою, а відтак, зважаючи на встановлені законодавством обмеження здійснення розрахунків юридичними особами у готівковій формі, підприємство не може вчасно здійснити розрахунок із контрагентами за поставку товарів чи надання послуг. Такий наслідок тісно пов'язаний із двома іншими – втратою прибутку і втратою довіри контрагентів.

Однак представники юридичних осіб, які потрапили в таку скрутну ситуацію, повинні розуміти, що існує два юридичних механізми захисту порушеного права. Перший полягає у зверненні з відповідним клопотанням про скасування арешту банківських рахунків до слідчого судді в суд першої інстанції. Другий спосіб – оскаржити ухвалу про накладення арешту в суді апеляційної інстанції.

Однією з найбільших проблем звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням є порушення строків його розгляду, про що яскраво свідчить судова практика. Очевидно, що з кожним днем відтягування суддею розгляду справи усі

ті перелічені наслідки завдаватимуть підприємству все більшої шкоди. Але навіть якщо суд і відмовить у задоволенні клопотання, це не позбавляє підприємство можливості оскаржити арешт, що є позитивним аспектом вибору саме такого способу скасування неправомірного арешту банківських рахунків. Що стосується подання апеляційної скарги, то такий спосіб захисту порушеного права варто обирати у тому випадку, коли представник підприємства впевнений у наявності порушення норм матеріального та/або процесуального права і він переконаний у тому, що в нього є достатньо доказів, аби довести цей факт.

Очевидно, що після скасування неправомірного арешту банківських рахунків підприємству можуть знадобитися роки, аби відновити власну репутацію та бізнесові зв'язки. Здавалося б, Україна вже давно стала на шлях розвитку ринкової економіки, а тому повинна не лише підтримувати, але і сприяти розвитку бізнесу, особливо, малого і середнього. Однак, на превеликий жаль, дії окремих посадових осіб демонструють абсолютно протилежну тенденцію. Аби поступово викоринити таку пагубну для українського підприємництва практику, пропонуємо не замовчувати про випадки порушення прав та протистояти їм не тільки завдяки скасуванню неправомірно арешту на банківські рахунки підприємства, а й шляхом звернення з дисциплінарною скаргою до відповідних органів, що здійснюють дисциплінарне провадження щодо прокурорів та суддів.

РОЗДІЛ 3 РЕЙДЕРСТВО У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Економічна безпека суб'єктів підприємництва

Відповідно до положень ч. 1 ст. 42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [44]. Ст. 44 Господарського кодексу України встановлює, що підприємництво здійснюється на основі: вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільного найму підприємцем працівників; комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд [45].

Як відомо, метою здійснення підприємницької діяльності є отримання прибутку. Стабільний розвиток та зростання прибутків підприємства неможливе без створення сприятливого середовища для його функціонування. Одним із основних аспектів у цьому контексті є забезпечення економічної безпеки юридичної особи.

Як зазначає Романчик Т.В. у статті «Наукові засади дефініції «Економічна безпека», положення підприємства можна вважати економічно безпечним тільки в тому випадку, коли немає впливу загрозливих чинників за всіма функціональними напрямками його діяльності [46]. У цьому підрозділі магістерської роботи ми зупинимося детальніше на таких функціональних складових економічної безпеки підприємства, як фінансова та правова.

Фінансова складова економічної безпеки підприємства полягає у забезпеченні його економічної стійкості. Вона забезпечує стале функціонування

та розвиток підприємства, є індикатором розвитку бізнесу, тому традиційно серед загроз економічної безпеки бізнесу головною виділяють саме фінансову небезпеку. Але забезпечення фінансової безпеки підприємства слід розглядати як процес запобігання будь-яких втрат, які неминуче виникають під дією негативних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища у процесі задоволення економічних інтересів підприємства. Тобто виникнення фінансових негараздів у бізнесі часто може бути наслідком дії комплексу інших, нефінансових чинників, в тому числі, правових [47].

Серед правових аспектів, які формують економічну безпеку підприємства, варто виокремити наступні: досконалість національного законодавства в сфері регулювання корпоративних відносин; діяльність підприємств та органів державної влади, органів місцевого самоврядування, виключно в межах та у спосіб, передбачений законом; дотримання балансу інтересів бізнесу та держави.

Так, економічна безпека підприємства часто піддається негативному впливу внаслідок зловживання органами державної влади своїми повноваженнями. Зокрема, у випадку накладення судом арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість, підприємство, яке є платником податку на додану вартість, позбавляється можливості зареєструвати податкову накладну в Єдиному реєстрі податкових накладних, хоча така реєстрація є прямим обов'язком платника податків, що передбачено податковим законодавством України. Як наслідок, Державна податкова служба України нараховує підприємству, ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість якого заарештовані, штрафні санкції за нездійснення реєстрації податкової накладної. Зазвичай, у таких випадках юридичні особи оскаржують податкове повідомлення-рішення, що викликає додаткові незаплановані витрати, оскільки для ефективного захисту своїх прав підприємства змушені звертатися до юристів за відповідними послугами.

Останнім часом усе частіше прослідковується практика, коли юридичні особи, які є контрагентами за договором купівлі-продажу або договором про надання послуг, прямо прописують у договорах положення, які розподіляють

ризика у випадку нездійснення реєстрації (або здійснення невчасної реєстрації) податкової накладної в Єдиному реєстрі податкових накладних. Сторони передбачають, що у випадках зупинення чи відмови контролюючим органом у реєстрації податкової накладної або розрахунку коригування у Єдиному державному реєстрі податкових накладних, постачальник зобов'язаний повідомити про це покупця із зазначенням причини зупинення або відмови у реєстрації податкової накладної чи розрахунку коригування у Єдиному реєстрі податкових накладних, та вчинити всі дії, передбачені чинним податковим законодавством, для відновлення її реєстрації, а саме надати письмові пояснення та необхідні документи до контролюючого органу. Про результати розгляду письмових пояснень та документів постачальник зазвичай зобов'язаний повідомити покупця на наступний день з моменту отримання відповіді від контролюючого органу. Також сторони можуть передбачити порядок відшкодування завданої шкоди і навіть сплату штрафних санкцій у випадку відмови контролюючого органу у реєстрації податкової накладної або розрахунку коригування у Єдиному державному реєстрі податкових накладних.

Очевидно, що поява таких формулювань у договорах купівлі-продажу та договорах про надання послуг обумовлена наявністю негативного досвіду, коли підприємства не могли ефективно захистити свої права внаслідок відмови контролюючого органу в реєстрації податкових накладних чи розрахунку коригування, що підриває економічну безпеку підприємства.

Іншим прикладом настання ризиків у сфері економічної стабільності юридичної особи може бути позбавлення її передбачених законодавством прав у випадку накладення судом арешту на банківські рахунки. Зокрема, підприємство, банківські рахунки якого заарештовано, не може отримати банківську гарантію, що звужує можливості у вільному виборі контрагентів та укладенні договорів.

Відповідно до положень ст. 560 Цивільного кодексу України, за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання

боржником. Згідно з ч. 1 ст. 563 Цивільного кодексу України, у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, гарант зобов'язаний сплатити кредиторів грошову суму відповідно до умов гарантії [14].

Фактично, забезпечення банківською гарантією виконання боржником обов'язку зі сплати коштів кредитору формує впевненість контрагента в тому, що він отримає ті матеріальні блага, на які він розраховує при укладенні договору. Саме тому гарантія є інструментом, який може сприяти виникненню нових правовідносин між представниками бізнесу.

Більше того, в деяких випадках наявність банківської гарантії є обов'язковою умовою для вступу у правові відносини. Зокрема, це стосується участі юридичних осіб приватного права у тендерах – здійсненні конкурентного відбору учасників за процедурами закупівлі відкритих торгів, торгів з обмеженою участю та конкурентного діалогу [48].

Правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад регулюються Законом України «Про публічні закупівлі». Відповідно до ч. 1 ст. 25 зазначеного закону, замовник має право зазначити в оголошенні про проведення конкурентної процедури закупівлі та в тендерній документації або оголошенні про проведення спрощеної закупівлі вимоги щодо надання забезпечення тендерної пропозиції або пропозиції – надання забезпечення виконання зобов'язань учасником перед замовником, що виникли у зв'язку з поданням тендерної пропозиції або пропозиції, у вигляді такого забезпечення, як гарантія [48].

Практика показує, що зазвичай замовники користуються цим правом і вимагають забезпечення виконання зобов'язання банківською гарантією. Так, до прикладу, Службою автомобільних доріг у Миколаївській області (код ЄДРПОУ 25878206) оголошено про проведення відкритих торгів №UA-2021-01-19-002498-б, класифікатор та його відповідний код: ДК 021:2015:45230000-8: Будівництво трубопроводів, ліній зв'язку та електропередач, шосе, доріг, аеродромів і залізничних доріг; вирівнювання поверхонь [49]. Відповідно до п. 2 Розділу III Тендерної документації замовника на закупівлю послуг, поточний

середній ремонт автомобільної дороги загального користування державного значення Н-24 Благовіщенське – Миколаїв (через м. Вознесенськ) на ділянці км 184+720 – км 193+040, Миколаївська область 45230000-8 Будівництво трубопроводів, ліній зв'язку та електропередач, шосе, доріг, аеродромів і залізничних доріг; вирівнювання поверхонь (ГБН Г.1-218-182:2011 «Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та переліки робіт»), тендерна пропозиція обов'язково повинна включати документ, що підтверджує надання учасником забезпечення тендерної пропозиції, який має бути наданий у формі електронної банківської гарантії з накладеним електронно-цифровим підписом/кваліфікованим електронним підписом гаранту відповідно до вимог чинного законодавства. Аналогічні вимоги до учасників щодо надання банківської гарантії в якості забезпечення тендерної пропозиції містяться в п. 6 Розділу VI Тендерної документації Замовника.

Відносини щодо оформлення банківських гарантії регулюються Постановою Правління НБУ від 15.12.2004 № 639 «Про затвердження положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах», зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 13.01.2005 року за № 41/10321.

На практиці, для отримання банківської гарантії, підприємство повинно мати позитивну кредитну історію, хорошу репутацію, а також прийнятне для банку забезпечення. Фактично, останнє означає, що у підприємства на рахунках у банку, до якого воно звертається з метою отримання гарантії, має бути сума коштів, не менша, ніж сума, на яку видається гарантія, і банк має бути впевненим у тому, що він зможе звернути стягнення за рахунок цих коштів. Якщо ж на банківські рахунки підприємства накладено арешт, очевидно, що банк відмовиться виступати гарантом за зобов'язаннями такої юридичної особи.

Усі вищенаведені ризики, пов'язані з арештом лімітів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість та арештом банківських рахунків, становлять загрозу для економічної безпеки юридичної особи. У такому випадку власники бізнесу недоотримують прибуток, а держава – податки, які сплачуються підприємствами до державного бюджету та напряду

залежать від доходу та кількості здійснених операцій у звітному періоді. Саме тому держава має бути зацікавлена у посиленні контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень, які тим чи іншим чином можуть знижувати економічну стабільність підприємств шляхом зловживання службовими повноваженнями.

3.2. Поняття та ознаки рейдерства як протидії законній господарській діяльності

Проблема накладення необґрунтованих арештів на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість та банківські рахунки підприємств тісно пов'язана з таким негативним явищем, як рейдерство.

Термін «рейдерство» походить від англійського «raid» та означає напад, наліт, наїзд. У Сполучених Штатах Америки найбільша кількість рейдерських атак, тобто недружнього поглинання бізнесу, спостерігалася у 80-х – 90-х роках ХХ століття [50]. Проте, завдяки вдалій політиці країни, така практика в Сполучених Штатах Америки наразі майже викорінена, чого, на жаль, не можна сказати про Україну. В умовах вітчизняних реалій, під рейдерством потрібно розуміти незаконне захоплення майна або бізнесу, отримання контролю над підприємством всупереч волі його законних власників. Найчастіше таке недружнє поглинання бізнесу здійснюється шляхом безпідставного внесення недобросовісним державним реєстратором або нотаріусом до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відомостей про зміну учасників юридичної особи або до Єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Однак існують інші, більш агресивні, способи здійснення рейдерства, про що мова буде йти далі.

Станом на сьогодні, поняття «рейдерство» не закріплено в Україні на законодавчому рівні, попри те, що така практика існує з давніх давен, ще далеко до проголошення незалежності України. Різниця полягає лише в тому, що рейдерство постійно змінює свою форму, стає менш агресивним в контексті застосування фізичної сили, набуває нових ознак.

Як зазначають Грек Б.М. та Грек Т.Б. у статті «Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні»,

рейдерство як поняття виникло у Великій Британії, і спочатку під цим терміном розуміли набіги морських суден, які самостійно виконували бойові завдання, у тому числі, і захоплення торговельних кораблів інших країн. В якості злочину воно з'явилося на світ разом з акціями, коли виникла можливість поглинання компанії проти волі її власника. Історію ж українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди. Перший охоплює час від початку 1990-х рр. до початку 2000-х. У цей час Україна стає незалежною державою, відбувається перехід економіки країни до ринкових відносин, визначаються політичні центри, створюються злочинні угруповання. Другий період з початку 2000-х рр. триває й понині. Він характеризується напівзаконним загарбанням підприємств, більш легальними методами боротьби, активним протистоянням рейдерству [51].

Загалом, ризик незаконного захоплення притаманний як великим компаніям із залученням іноземних інвестицій, так і представникам середнього й малого бізнесу.

У даному підрозділі магістерської роботи пропонуємо детальніше зупинитися на питаннях ознак та видів рейдерства, охарактеризувати норми Кримінального кодексу України, які кваліфікують дії щодо здійснення рейдерських захоплень, провести розмежування понять «рейдерство» та самоправство», проаналізувати найбільш відомі випадки рейдерства в Україні, а також визначити оптимальні методи запобігання рейдерству в умовах сучасності.

Серед ознак рейдерства підприємства варто виділити наступні: це є сукупністю заздалегідь спланованих протиправних дій з метою отримання контролю над бізнесом або заволодіння майном; до кожного окремого випадку рейдерства залучається, як правило, група осіб; рейдерство супроводжується застосуванням корупційних схем; в умовах сучасності воно найчастіше здійснюється без використання фізичної сили.

З аналізу численних публікацій визнаних фахівців у галузі злиття та поглинання випливає, що існують такі способи рейдерства: крадіжка акцій; маніпуляції з реєстром; підкуп посадових осіб; силове захоплення товариства [52].

У літературі умовно виділяють такі види рейдерства, як грінмейл, біле рейдерство, сіре рейдерство та чорне рейдерство [53]. Сутність «грінмейла»

полягає у продажі пакета акцій компанії-емітенту або поточному власнику компанії-емітента за ціною, що значно перевищує ринковий курс. При цьому особа, що продає пакет акцій, загрожує в разі відмови від угоди провести вороже поглинання або створити складності в функціонуванні цієї фірми. Цікавим є те, що в європейських країнах така діяльність навіть не вважається протиправним діянням, а «корпоративний рейдер» у розумінні західноєвропейських аналітиків – це фізична або юридична особа, яка купує контрольний пакет акцій компанії за заниженою ціною та здійснює контроль такої компанії шляхом ворожого поглинання [54]. У випадку «білого» рейдерства, рейдер діє виключно в межах закону, а його дії спрямовані на пошук та використання прогалин у законодавстві та установчих документах юридичної особи, а також подальше їх співвідношення й застосування з метою захоплення контролю над підприємством. Для «сірого» рейдерства характерне використання підроблених документів, проведення загальних зборів учасників товариства з порушенням процедури, встановленої законом. Саме для цього виду рейдерства характерна корупційна складова, що полягає у залученні представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування для здійснення незаконних дій з метою отримання неправомірної вигоди. Що ж стосується «чорного» рейдерства, то воно, крім корупційних незаконних і неправосудних рішень, характеризується й обов'язковим застосуванням фізичної сили [53].

У цьому контексті варто звернути увагу на те, що необґрунтоване накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість та банківські рахунки підприємств в деяких випадках є різновидом так званого «сірого рейдерства». По-перше, такі дії здійснюються подекуди за допомогою підкупу недобросовісних прокурорів та суддів. По-друге, якщо майно підприємства тривалий час перебуває під арештом внаслідок протиправних дій зазначених осіб, вартість такого підприємства штучно знецінюється через втрату економічних зв'язків та постійне збільшення суми боргу, а відтак, спрощується процедура його заволодіння нібито законним шляхом.

Як уже зазначалося, у законах та підзаконних нормативно-правових актах України відсутнє визначення поняття рейдерства. Деякі науковці вважають, що саме це стало однією з головних перепон на шляху встановлення кримінальної відповідальності за протиправне захоплення підприємств усупереч волі власників [55].

Дійсно, Кримінальний кодекс України не встановлює кримінальну відповідальність за здійснення рейдерства. Натомість, Закон передбачає низку норм, які надають кримінально-правову кваліфікацію суміжним складам злочину, таким як: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (стаття 191 Кримінального кодексу України), підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (стаття 205-1 Кримінального кодексу України), протидія законній господарській діяльності (стаття 206 Кримінального кодексу України), протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (стаття 206-2 Кримінального кодексу України), доведення до банкрутства (стаття 219 Кримінального кодексу України), самоправство (стаття 356 Кримінального кодексу України), викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (стаття 357 Кримінального кодексу України), підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (стаття 358 Кримінального кодексу України), зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (стаття 365-2 Кримінального кодексу України), постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (стаття 375 Кримінального кодексу України). а іноді й розбій (стаття 187 Кримінального кодексу України) та шахрайство (стаття 190 Кримінального кодексу України) [40]. Усі вищезазначені склади злочинів можуть бути складовими частинами рейдерства.

Здається, найбільш схожим до рейдерства є склад злочину самоправства. Відповідно до положень статті 356 Кримінального кодексу України, під

самоправством потрібно розуміти самовільне, всупереч установленому законом порядку, вчинення будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією, якщо такими діями була заподіяна значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника [40]. Але, насправді, поняття «рейдерство» є набагато ширшим, ніж поняття «самоправство», самоправство може бути лише частиною рейдерської атаки. Ми погоджуємося з твердженням Грабчука О.В., викладеним у статті «Самоправство та рейдерство: співвідношення понять», де він приходить до висновку, що:

рейдерство – це цілий комплекс заздалегідь продуманих і підготовлених дій із застосуванням великого розміру фінансів, інтелекту, корупційних зв'язків тощо. Тому, як відмінність самоправства від рейдерства можливо виділити наступне. При рейдерстві направленість цілого комплексу заходів спрямована на вчинення небезпечних дій (в т.ч. законних або силових, незаконних), з метою набуття права власності на чуже майно, підприємство в особливо великих розмірах [56].

Така позиція практикуючого адвоката підкріплюється відповідною практикою.

Так, до прикладу, з грудня 2020 року і по сьогодні рейдери намагаються захопити та привласнити «Столичний ринок», що знаходиться за адресою: Київська область, Києво-Святошинський район, село Софіївська Борщагівка, вулиця Велика Кільцева, 110-А. До таких протиправних дій були залучені державний реєстратор, приватний виконавець та нотаріус. Зокрема, 14.12.2020 року державний реєстратор вилучив з Єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень інформацію про заборону суду на реєстраційні дії, а одразу після цього приватний нотаріус оформив перехід контролю за юридичною особою до іншої особи. Офіс протидії рейдерству (державний орган, що забезпечує виконання завдань, покладених на Міністерство юстиції України, щодо реалізації державної політики у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців) протягом доби з моменту незаконного внесення відомостей до реєстру здійснив їх анулювання. Державного реєстратора було притягнуто до відповідальності шляхом обмеження його доступу до реєстру. 17.12.2020 року

інший державний реєстратор та нотаріус повторно вчинили вищенаведені протиправні дії, однак Офіс протидії рейдерству так само відмінив реєстраційні дії на наступний день. Розуміючи недієвість методу протиправного привласнення нерухомого майна з огляду на перешкоди Офісу протидії рейдерству, рейдери спробували встановити корупційний зв'язок з Міністром юстиції України, аби він, у свою чергу, «відвернув увагу» Офісу протидії рейдерства від незаконних реєстраційних дій щодо «Столичного ринку». Однак, як заявив Міністр юстиції України на своїй особистій сторінці у Facebook, буквально за лічені години після отримання рейдерами відмови, приватний виконавець без жодних підстав знову видалив з реєстру інформацію про судовий арешт, потім приватний нотаріус оформив перехід права власності на нерухоме майно на «добросовісного» нового власника, а згодом і наступну оренду цього майна іншій особі [57].

Поміж тим, рейдери здійснювали вплив не тільки на Міністра юстиції України, але й на суспільство, шляхом опублікування у відкритих джерелах засобів масової інформації неправдиві відомості про обставини справи.

Отже, незаконне захоплення «Столичного ринку» є яскравим прикладом «сірого рейдерства», у якому прослідковується, що рейдерство – це не поодинокі безсистемні дії, а цілий комплекс заздалегідь продуманих і підготовлених дій із залученням фінансів, інтелекту, а також корупційних зв'язків.

У 2020 році до Офісу протидії рейдерству Міністерства юстиції України звернулося 1245 юридичних осіб зі скаргами на дії, проведені в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Загалом, Колегія з розгляду скарг у сфері державної реєстрації розглянула в 2020 році 2694 кейси, у яких було задоволено 1104 скарги [58].

Вважаємо запровадження такого інституту адміністративного оскарження реєстраційних дій досить дієвим способом у боротьбі з рейдерством. Однак викорінення цього негативного явища з українських реалій ведення бізнесу залежить не тільки від діяльності органів державної влади, але й від здійснення певного обсягу превентивних дій самими представниками бізнесу.

По-перше, потрібно здійснювати постійний та систематичний контроль даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а також Єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Це допоможе, зокрема, не допустити пропущення строку на адміністративне оскарження у випадку виявлення незаконних реєстраційних дій, який становить 60 днів з моменту їх здійснення.

По-друге, в установчих документах юридичної особи варто передбачати додаткові методи контролю за зміною учасників або керівника підприємства. Зокрема, передбачити, що будь-які рішення про зміну учасників або керівника мають бути підписані Кваліфікованим Електронним Підписом, а договори відчуження корпоративних прав – посвідчуватися нотаріально. Такі заходи допоможуть представникам бізнесу убезпечитися від зміни складу учасників через підроблені документи [59].

По-третє, представникам бізнесу варто забезпечити належну підготовку працівників підприємства до можливої рейдерської атаки. Для цього потрібно провести так званий «антирейдерський аудит», на основі якого визначити, які законні методи та процедури будуть дієвими у випадку настання рейдерства, а потім поетапно донести таку інформацію до працівників юридичної особи.

У будь-якому випадку, варто розуміти, що не існує єдиного правильного підходу до боротьби з рейдерством, адже це залежить від багатьох чинників, таких як вид діяльності юридичної особи, тип основних активів, історія підприємства, відносини між партнерами та співвласниками бізнесу. Однак можливим є зробити процес захоплення підприємства занадто дорогим і складним для рейдерів або незаконним для правоохоронців та інших осіб [60].

Отже, рейдерство – це комплекс системних дій, спрямованих на незаконне заволодіння активами юридичної особи або майном усупереч волі власників. Оскільки станом на сьогодні поняття «рейдерство» в законодавстві не закріплено, існують певні проблеми з кримінальною кваліфікацією таких протиправних діянь. У Кримінальному кодексі України передбачено низку норм, які надають кримінально-правову кваліфікацію суміжним складам злочину. Рейдерство зазвичай кваліфікують за сукупністю декількох злочинів, оскільки

рейдерські дії – це завжди комплекс заздалегідь продуманих і підготовлених дій із застосуванням значного розміру фінансів, інтелекту, корупційних зв'язків тощо. Варто відмітити, що застосування фізичної сили наразі для рейдерства є менш характерним, аніж декілька десяти років тому.

Факт здійснення рейдерства можливо оскаржити двома способами: в адміністративному порядку та шляхом звернення до суду з позовною заявою. Розгляд скарг на протиправні дії реєстраторів в адміністративному порядку здійснює Колегія з розгляду скарг у сфері державної реєстрації Офісу протидії рейдерства Міністерства юстиції України. Загалом, запровадження такого інституту позитивно впливає на динаміку зменшення кількості нових рейдерських атак. Однак варто пам'ятати, що боротьба з рейдерами має здійснюватися не тільки зі сторони держави, а й зі сторони самого бізнесу. Зокрема, представникам юридичних осіб приватного права варто впроваджувати низку превентивних заходів, які допоможуть уникнути рейдерства. Тільки комплексний підхід зможе призвести до реальних позитивних тенденцій у боротьбі з рейдерством та його подальшого зникнення.

3.3. Проблема зловживання органами державної влади службовими повноваженнями з метою здійснення рейдерства суб'єктів підприємництва

Відповідно до положень ст. 6 Конституції України, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [44].

Зазначені положення Основного Закону України формують основоположні засади правової держави, що функціонує відповідно до принципу верховенства права – однієї з найвищих демократичних цінностей, на якій ґрунтується

соціальна організація європейської цивілізації. Як свідчить історичний досвід, саме послідовне і неухильне втілення в життя вимог цього принципу стало запорукою успішного розвитку західних суспільств. Однак, як зазначає професор М.І. Козюбра, Україна робить у цьому напрямі лише перші надто важкі і суперечливі кроки [61].

У межах даного підрозділу магістерської роботи пропонуємо детальніше розглянути проблему зловживання органами виконавчої та судової влади службовими повноваженнями з метою здійснення рейдерства суб'єктів підприємництва як одного з аспектів невідповідності держави України загальновизнаному в світі принципу верховенства права.

Як уже зазначалося, одним із способів рейдерства суб'єктів підприємництва є незаконні маніпуляції з державними реєстрами: Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а також Єдиним державним реєстром речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Незаконність таких маніпуляцій полягає у внесенні до реєстрів змін щодо складу учасників юридичної особи або власників майна у супереч волі або навіть без відома їхніх законних власників. Зазвичай, підставами для проведення таких протиправних дій є підроблені документи. При цьому, в більшості випадків, державні реєстратори або нотаріуси розуміють незаконне походження документів, але, зважаючи на корупційну складову, не звертають належної уваги на цей факт, хоча перевірка документів є їхнім прямим обов'язком.

Зловживання владою або службовим становищем є кримінально караним діянням. Відповідно до положень ст. 364 Кримінального кодексу України, зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до

трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, із штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [40].

Як уже зазначалося в попередньому підрозділі магістерської роботи, діяння в сфері рейдерства часто кваліфікуються за сукупністю злочинів, оскільки способи протиправного захоплення контролю над підприємством не є однаковими, вони залежать від сукупності обставин кожного конкретного випадку, а також включають інтелектуальну та фінансову складову. Більше того, рейдери застосовують різні інструменти для досягнення своєї незаконної мети.

Арешт лімітів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість та банківських рахунків підприємства також варто розглядати як можливий інструмент неklasичного методу здійснення рейдерства. Потрібно розуміти, що співучасниками рейдерства можуть бути не тільки фізичні або юридичні особи приватного права, але й органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Нагадаємо, що арешт на майно юридичних осіб накладається на підставі звернення прокурора з відповідним клопотанням та внаслідок його подальшого задоволення слідчим суддею, який так само може бути зацікавленим у позитивному результаті розгляду клопотання про накладення арешту. У цьому контексті, пропонуємо розглянути дві схеми здійснення рейдерства підприємства представниками органів державної влади з використанням арешту.

Перший випадок – накладення арешту «на замовлення» фізичної особи або юридичної особи приватного права, яка зацікавлена в ослабленні економічного становища підприємства, зниженні його конкурентоспроможності, ускладненні існуючих договірних правовідносин. У такому випадку, при наявності необхідних соціальних зв'язків та матеріального заохочення, замовник

звертається до недобросовісного прокурора, який здійснює процесуальне керівництво розслідування злочинів у сфері ухилення від сплати податків, та просить його внести певну юридичну особу до переліку осіб, які можуть бути причетними до вчинення злочину, з подальшим ініціюванням перед судом арешту банківських рахунків такого підприємства, а також лімітів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість. Прокурор, погоджуючись на запропоновані умови, подає відповідні клопотання до суду, а потім, після визначення автоматизованою системою прізвища слідчого судді, який буде безпосередньо розглядати клопотання, наперед домовляється з ним про вирішення питання на користь сторони обвинувачення. Слідчий суддя, у свою чергу, погоджуючись на умови прокурора, задовольняє його клопотання без виклику представника юридичної особи, на майно якої накладається арешт. Кожний етап цієї схеми, звичайно, супроводжується корупційною складовою, яка «мотивує» представника органу досудового розслідування та представника системи правосуддя на вчинення вищезазначених дій.

Другий випадок процедурно є аналогічним першому, але його відмінність полягає в суб'єкті ініціювання такої рейдерської атаки. Насправді, жодної третьої особи, яка зацікавлена в підриві економічної стабільності підприємства, може і не бути. У такому випадку, рейдерами будуть виступати сам прокурор та слідчий суддя, а їхній мотив полягатиме в отриманні неправомірної вигоди від юридичної особи, яка стала потерпілою від неправомірних дій суб'єктів владних повноважень, з тим, щоб прокурор зняв підозру щодо залучення юридичної особи до здійснення злочину, до якого підприємство насправді не має жодного відношення, а слідчий суддя люб'язно скасував арешт банківських рахунків та лімітів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість.

Так, вищевикладене явище є неприпустимим у сучасній правовій державі. Більше того, воно є антонімом словам «справедливість» та «правосуддя», нівелює принцип верховенства права у будь-яких його проявах. Саме тому ми закликаємо усіх, хто став потерпілим від таких зухвалих дій, вжити низку наступних заходів.

По-перше, у випадку виникнення підозри щодо застосування одного з варіантів вищеописаної схеми здійснення рейдерства підприємства, необхідно негайно залучити висококваліфікованих юристів, які зможуть якісно підготувати документи для оскарження необґрунтованого арешту в судовому порядку.

По-друге, як тільки арешт буде знято, потрібно вжити низку передбачених чинним законодавством України заходів для притягнення недобросовісних прокурора та слідчого судді до дисциплінарної відповідальності.

По-третє, необхідно звернутися до органів Національної поліції України або Національного антикорупційного бюро України з заявою про вчинення кримінального правопорушення та клопотанням про визнання юридичної особи потерпілою від таких незаконних дій.

По-четверте, варто надавати розголосу таким випадкам шляхом звернення до засобів масової інформації, публікації даних у соціальних мережах, висвітлення проблеми в наукових працях тощо.

Таким чином, боротьба зі зловживанням органами державної влади службовими повноваженнями з метою здійснення рейдерства суб'єктів підприємництва стане ефективною лише в тому випадку, коли кожна особа, яка стала потерпілою від таких дій, буде дійсно зацікавлена не лише у вирішенні власного питання, але й у внесенні особистого вкладу у знищення цього явища на рівні усієї держави. Не варто піддаватися неправомірному тиску недобросовісних слідчих суддів та прокурорів та задовольняти їхні зухвалі потреби в матеріальному забезпеченні, якого вони досягають подібним шляхом. Так, дійсно, Україна робить лише перші кроки в становленні верховенства права [61], і ми закликаємо кожного внести свій вклад у цей непростий та довготривалий процес.

Гарантія економічної безпеки є обов'язковою передумовою для стабільного розвитку підприємства та зростання прибутків. Положення підприємства буде економічно безпечним тільки в разі відсутності впливу

загрозливих чинників у всіх сферах його діяльності. Важливим аспектом у даному питанні є фінансова складова економічної безпеки підприємства, яка полягає у забезпеченні його економічної стійкості та слугує індикатором розвитку бізнесу. Одним із головних правових аспектів, які формують економічну безпеку підприємства, є дотримання балансу інтересів між бізнесом та державою, який в українських реаліях часто порушується.

Дійсно, існують непоодинокі випадки, коли економічна безпека підприємства піддається негативному впливу внаслідок зловживання органами державної влади та органами місцевого самоврядування своїми повноваженнями. Відтак, можемо прослідкувати, як у договірному праві з'являється практика обумовлення між контрагентами за договором потенційних економічних ризиків, які можуть настати у випадку неналежного виконання своїх обов'язків не тільки сторонами договору, але й контролюючими органами. Більше того, порушення балансу інтересів між державою та юридичними особами приватного права може призвести до обмеження прав останніх під час ведення законної господарської діяльності, наприклад, участі в тендері.

Безумовно, ризики, пов'язані з необґрунтованим арештом лімітів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість та арештом банківських рахунків, становлять загрозу не тільки для економічної безпеки юридичної особи, але й суперечать інтересам держави. У такому випадку власники бізнесу недоотримують прибуток, а держава втрачає наповнення державного бюджету, оскільки кількість сплачених підприємством податків напряму залежить від його доходу. Саме тому законодавець має бути зацікавлений у створенні нових механізмів посилення контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень, які тим чи іншим чином можуть знижувати економічну стабільність підприємств шляхом зловживання службовими повноваженнями.

Загалом, проблема накладення необґрунтованих арештів на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість та банківські рахунки підприємств тісно пов'язана з рейдерством – сукупністю дій, спрямованих на незаконне заволодіння активами підприємства. Поняття

«рейдерство» й досі не закріплено в Україні на законодавчому рівні, що стало однією з головних перепон на шляху встановлення кримінальної відповідальності за протиправне захоплення підприємств усупереч волі власників. Потрібно розуміти, що рейдерство – це сукупність заздалегідь спланованих протиправних дій з метою отримання контролю над бізнесом або заволодіння майном. До кожного окремого випадку рейдерства залучається, як правило, група осіб. Рейдерство супроводжується застосуванням корупційних схем. Водночас, в умовах сучасності воно найчастіше здійснюється без використання фізичної сили.

Виділяють такі способи здійснення рейдерства: крадіжка акцій; маніпуляції з реєстром; підкуп посадових осіб; силове захоплення товариства. Серед видів рейдерства основними є грінмейл, біле рейдерство, сіре рейдерство та чорне рейдерство. Необґрунтоване накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість та банківські рахунки підприємств в деяких випадках є різновидом так званого «сірого рейдерства».

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає низку норм, які надають кримінально-правову кваліфікацію суміжним із рейдерством складам злочину. Рейдерство, як правило, кваліфікують за сукупністю злочинів, оскільки це – комплекс заздалегідь продуманих і підготовлених дій із застосуванням матеріальних цінностей (як правило, грошей), інтелектуальної діяльності, корупційної складової тощо.

Для того, щоб запобігти рейдерській атаці, представникам бізнесу потрібно здійснювати низку превентивних заходів, серед них: постійний та систематичний контроль даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань і Єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень; передбачення в установчих документах юридичної особи додаткових методів контролю за зміною учасників та керівника підприємства; забезпечення належної підготовки працівників підприємства до можливої рейдерської атаки тощо. Загалом, єдиного правильного підходу до боротьби з рейдерством не існує, оскільки його формування залежить від багатьох чинників. Однак представники бізнесу

можуть зробити процес захоплення підприємства занадто дорогим і складним для рейдерів та, водночас, очевидно незаконним для правоохоронців та інших осіб. Тільки комплексний підхід зможе призвести до реальних позитивних тенденцій у боротьбі з рейдерством та його подальшого зникнення.

Рейдерство можливо оскаржити в адміністративному порядку та шляхом звернення до суду з позовною заявою. Розгляд скарг на протиправні дії реєстраторів в адміністративному порядку здійснює Колегія з розгляду скарг у сфері державної реєстрації Офісу протидії рейдерства Міністерства юстиції України. Офіс протидії рейдерства – це відносно новий державний орган, що забезпечує виконання завдань, покладених на Міністерство юстиції України, щодо реалізації державної політики у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців. У 2020 році до Офісу протидії рейдерству звернулося 1245 юридичних осіб зі скаргами на дії, проведені в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Загалом, Колегія з розгляду скарг у сфері державної реєстрації розглянула в 2020 році 2694 кейси, у яких було задоволено 1104 скарги [49]. Вважаємо запровадження такого інституту адміністративного оскарження реєстраційних дій досить дієвим способом у боротьбі з рейдерством.

Як можливий інструмент неklasичного методу здійснення рейдерства варто розглядати й арешт лімітів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість та арешт банківських рахунків підприємства. Адже співучасниками рейдерства можуть бути не тільки фізичні або юридичні особи приватного права, але й органи державної влади та органи місцевого самоврядування, всупереч Конституції України та законам України. Метою зазначених протиправних дій є отримання службовими особами органів державної влади неправомірної вигоди від суб'єкта підприємництва, який потрапив під рейдерську атаку такого виду, або від замовника – особи, яка має на меті істотно підірвати економічну стабільність підприємства, аби спростити процедуру його подальшого неправомірного захоплення. Потерпілим від таких

зухвалих дій юридичним особам необхідно негайно вживати наступні дії: залучити висококваліфікованих юристів, які зможуть якісно підготувати документи для оскарження необґрунтованого арешту в судовому порядку; після скасування арешту вжити низку передбачених чинним законодавством України заходів для притягнення недобросовісних прокурора та слідчого судді до дисциплінарної відповідальності; звернутися до органів Національної поліції України або Національного антикорупційного бюро України з заявою про вчинення кримінального правопорушення та клопотанням про визнання юридичної особи потерпілою від таких незаконних дій. Більше того, закликаємо надавати якомога більшого розголосу таким випадкам шляхом звернення до засобів масової інформації, публікації даних у соціальних мережах, висвітлення проблеми в наукових працях тощо.

Лише комплексний підхід до боротьби з будь-яким проявом рейдерства зможе запобігти настанню рейдерських атак у майбутньому, що призведе до подальшої стабілізації економічного становища підприємства.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження, проведеного в рамках цієї магістерської роботи, виявлено основні фактори безпідставного втручання органів державної влади в законну підприємницьку діяльність представників бізнесу в Україні, та, на основі ґрунтового аналізу відповідної судової практики, визначено базисні рекомендації протидії такого явища, якими зможуть скористатися підприємства з метою ефективного захисту своїх прав та законних інтересів.

Встановлено, що впровадження системи електронного адміністрування податку на додану вартість було важливим кроком у процесі вдосконалення процедури подання податкової звітності з метою забезпечення її зручності, ефективності, прозорості та економічної доцільності, а також для гармонізації національного законодавства України з законодавством ЄС в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Загалом, такі новели законодавства справили позитивний ефект як на платників податку на додану вартість, так і на діяльність контролюючих органів. Однак, і на сьогодні існують деякі проблеми у сфері електронного адміністрування податку на додану вартість, які потребують якнайшвидшого вирішення. Серед них – накладення судом арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість на підставі необґрунтованих клопотань прокурорів. Така практика негативно впливає на ведення господарської діяльності в Україні. Зокрема, це проявляється у зростанні недовіри підприємців до органів державної влади та правосуддя, а також зменшенні привабливості українського ринку для залучення іноземних інвестицій.

Визначено, що ліміт реєстрації податку на додану вартість – це елемент податкових правовідносин, тобто віртуальний показник, що вираховується за спеціальною формулою, визначеною Податковим кодексом України, та забезпечує функціонування механізму сплати податку на додану вартість. З моменту запровадження в Україні системи електронного адміністрування

податку на додану вартість, все більших обертів набувала практика накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість з метою забезпечення збереження речових доказів. Однак, положення Кримінального процесуального кодексу України надають право на арешт майна як об'єкта цивільного права, тобто окремої річ, сукупності речей або майнових прав та обов'язків. Оскільки ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість не підпадають під жодну з вищезазначених категорій, накладення судом арешту на них є незаконним та жодним чином не забезпечує збереження речових доказів. Поміж тим, судова практика демонструє, що часто в межах кримінального провадження прокурор подає до суду клопотання про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість підприємств, а слідчий суддя, не досліджуючи належним чином матеріали справи, задовольняє таке клопотання. З метою подальшого уникнення такої негативної практики, пропонуємо внести зміни до законодавства, які полягають у доповненні ч. 10 ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України реченням: «Не може бути арештовано ліміти коштів у системі електронного адміністрування податку на додану вартість».

У даній магістерській роботі продемонстровано, що незважаючи на очевидну незаконність накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість підприємства з огляду на вищевикладені підстави, така практика й досі продовжує існувати в Україні, зокрема, серед слідчих суддів судів першої інстанції. Зважаючи на такі обставини, з метою забезпечення ефективного захисту прав та законних інтересів представників бізнесу, доцільним є звернення юридичних осіб до суду апеляційної інстанції з відповідною апеляційною скаргою на ухвалу про накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість. Такі скарги зазвичай розглядаються в розумні строки та на користь скажника. Однак необхідно розуміти, що складнощі можуть виникнути також на етапі виконання судового рішення, оскільки працівники Державної податкової служби, з огляду на внутрішні розпорядження, часто відмовляються виконувати ухвали про скасування арешту, навіть якщо копія судового рішення,

яке набрало законної сили, надійшла безпосередньо з суду з усіма необхідними реквізитами засобами поштового зв'язку.

Зафіксовано, що банківський рахунок, відкритий юридичною особою, також не є матеріальним об'єктом, адже він покликаний фіксувати кількість коштів, які зберігаються на рахунку, і їх рух, шляхом відслідковування банківських операцій. Фактично, банківський рахунок – це набір цифр та кодів, і жодного відношення до об'єктів матеріального світу він не має. У зв'язку з цим, накладення арешту на банківські рахунки підприємств, так само, як і на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість, жодним чином не впливає на можливість збереження речових доказів. Незважаючи на це, суди, поверхнево розглянувши клопотання про накладення арешту, без виклику представників підприємства, дуже часто приходять до помилкового висновку про наявність підстав для накладення арешту на грошові кошти, які знаходяться на банківських рахунках, з метою збереження їх у якості речових доказів. Описано випадки зловживання прокурорами процесуальними правами з метою безпідставного накладення арешту на банківські рахунки підприємства, що є яскравим прикладом свавілля та незаконного втручання в правомірну господарську діяльність юридичних осіб приватного права з метою створення всіх передумов для отримання неправомірної вигоди. Встановлену практику необхідно негайно змінювати, оскільки це напряму впливає на розвиток бізнесу, а отже – і на економічний стан України загалом. Таким чином, кримінальне процесуальне законодавство України вимагає удосконалення норм, що регулюють правовий статус третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, а також процедуру накладення арешту на майно таких осіб.

Виявлено, що існує два способи скасування арешту банківських рахунків юридичних осіб приватного права на підставі рішення суду: шляхом звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням про скасування арешту майна або оскарження ухвали про арешт майна шляхом подання апеляційної скарги. У практичній діяльності, строки, встановлені Кримінальним процесуальним кодексом України щодо розгляду клопотання про скасування арешту майна в суді першої інстанції, дуже часто порушуються. Це залежить не тільки від

завантаженості суду загалом, але й від добросовісності самих суддів. У зв'язку з цим, порушення строків розгляду слідчим суддею клопотання про скасування арешту майна є найбільш серйозною проблемою у випадку скасування арешту майна судом першої інстанції. Водночас, підприємство, банківські рахунки якого протиправно заарештовано, не здатне вести правомірну господарську діяльність та з кожним днем зазнає дедалі більших збитків. Як наслідок, тривале ігнорування вирішення цього питання може призвести до банкрутства та подальшої ліквідації юридичної особи. Натомість, головною перевагою подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді про накладення арешту на банківські рахунки підприємства є швидкість розгляду такої скарги в рамках строків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством. Така процедура оскарження є доцільною у випадку допущення слідчим суддею під час постановлення ухвали про арешт майна процесуальних порушень, що в сукупності дозволяють вважати відповідну ухвалу очевидно незаконною та необґрунтованою. Оскільки рішення суду апеляційної інстанції буде остаточним та не підлягатиме оскарженню, подання апеляційної скарги потребує ретельної підготовки. Зокрема, представникам підприємств, на рахунки яких накладено арешт, необхідно перед поданням апеляційної скарги детально ознайомитися з матеріалами справи та на основі цього визначити ефективний спосіб захисту прав та законних інтересів юридичної особи.

Охарактеризовано наслідки необґрунтованого арешту банківських рахунків підприємств для представників бізнесу. Банківський рахунок підприємства – це його основний засіб здійснення взаєморозрахунків з контрагентами в умовах сучасності з урахуванням положень чинного законодавства України, які встановлюють граничні суми здійснення готівкових розрахунків. У випадку накладення арешту на банківські рахунки, підприємство позбавляється можливості розраховуватися за поставку сировини, необхідної для вироблення продукції, здійснювати належну оплату праці своїх працівників, виплачувати дивіденди учасникам. У такому режимі представники малого та середнього бізнесу іноді просто не мають змоги втримати потужності та колектив працівників, адже відбувається повне зупинення діяльності

підприємства. Фактично, підприємству, яке опинилося в такій ситуації, потрібно направити свої ресурси на ведення переговорів зі своїми контрагентами, аби вони погодилися на відтермінування оплати найважливіших послуг, без яких потужності підприємства не зможуть існувати, таких як орендна плата за користування приміщенням, послуги з охорони об'єкту, на якому здійснюється промислове виробництво тощо. Більше того, неправомірні дії суб'єктів владних повноважень, які полягають у незаконному накладенні арешту на банківські рахунки підприємства, можуть знищити роками зароблену репутацію в доволі короткий термін.

У роботі охарактеризовано значення економічної безпеки для суб'єктів підприємництва. Зазначено, що стабільний розвиток та зростання прибутків підприємства неможливе без створення сприятливого середовища для його функціонування. Одним із основних правових аспектів у цьому контексті є дотримання балансу інтересів між бізнесом та державою, який в українських реаліях часто порушується. Станом на сьогодні, існують непоодинокі випадки, коли економічна безпека підприємства піддається негативному впливу внаслідок зловживання органами державної влади та органами місцевого самоврядування своїми повноваженнями, в тому числі, у випадку накладення необґрунтованих арештів на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість та банківські рахунки підприємств на підставі клопотань недобросовісних прокурорів шляхом їх задоволення слідчими суддями, які не досліджують належним чином матеріали справи. Ризики, пов'язані з такими діями, становлять загрозу не тільки для економічної безпеки юридичної особи, але й суперечать інтересам держави, яка втрачає можливість забезпечити належне наповнення державного бюджету за рахунок податків, які сплачують підприємства. У зв'язку з цим, законодавець має бути зацікавлений у створенні нових механізмів посилення контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень, які тим чи іншим чином можуть знижувати економічну стабільність підприємств шляхом зловживання службовими повноваженнями.

Виявлено, що вищезазначена проблема накладення необґрунтованих арештів на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану

вартість та банківські рахунки підприємств тісно пов'язана з таким негативним явищем, як рейдерство. Хоча визначення поняття рейдерства не закріплено на законодавчому рівні, цей термін потрібно розуміти як сукупність заздалегідь спланованих протиправних дій з метою отримання контролю над бізнесом або заволодіння майном. У науковій діяльності рейдерство класифікують за видами та способами здійснення. У зв'язку з відсутністю визначення терміну рейдерства в чинному законодавстві України, Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає низку норм, які надають кримінально-правову кваліфікацію суміжним складам злочину. Оскільки рейдерство – це сукупність завчасно продуманих та підготовлених дій із застосуванням матеріальних цінностей, інтелектуальної діяльності, корупційної складової тощо, рейдерство, як правило, кваліфікують за сукупністю злочинів, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України.

Існує низка превентивних заходів, які юридична особа приватного права повинна вживати, аби запобігти рейдерській атаці. Однак у випадку, якщо підприємство потрапило в таке несприятливе становище, його представники можуть оскаржити незаконні дії двома способами. Перший спосіб полягає у зверненні з відповідною скаргою до Колегії з розгляду скарг у сфері державної реєстрації Офісу протидії рейдерства Міністерства юстиції України у випадку, якщо існує факт вчинення незаконних дій, які полягають у безпідставному внесенні реєстратором змін до відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань або Єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Другий спосіб оскарження підприємством рейдерських дій полягає у зверненні до суду з позовною заявою.

У магістерській роботі надано оцінку проблемі зловживання органами державної влади службовими повноваженнями з метою здійснення рейдерства суб'єктів підприємництва у контексті теми магістерської роботи. Виявлено, що в деяких випадках накладення арешту на ліміти в системі електронного адміністрування податку на додану вартість та банківські рахунки підприємства може бути інструментом неklasичного методу здійснення рейдерства. Адже,

всупереч Конституції України та законам України, співучасниками рейдерства можуть бути не тільки фізичні або юридичні особи приватного права, але й органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які вчиняють зазначені дії з метою отримання неправомірної вигоди від суб'єкта підприємництва, який потрапив під рейдерську атаку такого виду, або від замовника – особи, яка має на меті істотно підірвати економічну стабільність підприємства, аби спростити процедуру його подальшого неправомірного захоплення. Потерпілим від таких зухвалих дій юридичним особам необхідно негайно вживати низку заходів, які допоможуть якомога швидше та якісніше відновити порушені права та захистити законні інтереси суб'єкта підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI: Дата оновлення: 17.03.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> (дата звернення 22.03.2021 року).
2. Міжнародний досвід реформування податкових систем: види податків та електронна звітність. Офіційний портал Державної фіскальної служби // Архів. URL: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/mrdosvid> (дата звернення 22.03.2021 року).
3. Electronic Tax Administration Advisory Committee (ETAAC). Internal Revenue Service's United States Department of the Treasury. URL: <https://www.irs.gov/tax-professionals/electronic-tax-administration-advisory-committee-etaac> (дата звернення: 22.03.2021 року).
4. Gesetz zur digitalin Signatur. Bundesgesetzblatt Jahrgang 1997 Teil I Nr. 52, ausgegeben zu Bonn am 28. Juli 1997. URL: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&jumpTo=bgbl197s1870.pdf#_bgbl_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl197s1870.pdf%27%5D_1619552904267 (дата звернення: 22.03.2021 року).
5. Тофан І.М. Особливості застосування електронної звітності в оподаткуванні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2013. № 1. С.225 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znpnudps_2013_1_22 (дата звернення 22.03.2021 року).
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 року № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 22.03.2021 року).

7. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 року № 71-VIII: Дата оновлення: 01.01.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text> (дата звернення 22.03.2021 року).

8. Деякі питання електронного адміністрування податку на додану вартість : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 року № 569. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-п#Text> (дата звернення 22.03.2021 року).

9. Нова система електронного адміністрування ПДВ 2015. Німецька Консультативна Група. Інститут Економічних досліджень та Політичних консультацій. URL: https://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2016/08/TN_04_2015_ukr.pdf (дата звернення 22.03.2021 року).

10. Мезенцева Н.М., Нікульникова Т.Г. Парадигма системи електронного адміністрування податку на додану вартість в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. Херсон, 2015. № 14. – С. 151–154. – URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_14/82.pdf (дата звернення 22.03.2021 року).

11. Про внесення змін до Порядку електронного адміністрування податку на додану вартість : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 року № 1024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2020-п#Text> (дата звернення 22.03.2021 року).

12. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI: Дата оновлення: 28.03.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 22.03.2021 року).

13. Мінін О. В. Система електронного адміністрування – ПДВ на ручному керуванні? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/podatkova-praktika/sistema-elektronного-administruvannya--pdv-na-ruchnomu-keruvanni.html> (дата звернення 22.03.2021 року).

14. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV: Дата оновлення: 01.01.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top> (дата звернення 22.03.2021 року).

15. Системний звіт «Адміністрування податків, які сплачує бізнес». Рада бізнес-омбудсмена. URL: <https://boi.org.ua/files/9s/4c/boc%20-%20systemic%20report%20-%20administering%20taxes%20-%20in%20ukr%20-%20v.5.pdf> (дата звернення 22.03.2021 року).

16. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 23.01.2020 року. Справа № 757/1660/20-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87145910> (дата звернення 22.03.2021 року).

17. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 23.09.2019 року. Справа № 757/47624/19-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85156980> (дата звернення 22.03.2021 року).

18. Ухвала Київського апеляційного суду від 02.03.2020 року. Справа № 757/5325/20-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88047572> (дата звернення 22.03.2021 року).

19. Ухвала Київського апеляційного суду від 19.02.2020 року. Справа № 757/62442/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87857027> (дата звернення 22.03.2021 року).

20. Ухвала Київського апеляційного суду від 20.02.2020 року. Справа № 757/1663/20-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87856973> (дата звернення 22.03.2021 року).

21. Report From The Commission To The Council And The European Parliament. Sixth Progress Report on the Implementation by Ukraine of the Action Plan on Visa Liberalisation. SWD(2015) 705 final. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/e-library/documents/policies/international-affairs/general/docs/sixth_report_on_the_implementation_by_ukraine_of_the_action_plan_on_visa_liberalisation_en.pdf (дата звернення 22.03.2021 року).

22. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації

Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації: Закон України від 18.02.2016 року № 1019-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1019-19#Text> (дата звернення 22.03.2021 року).

23. Татаров О.Ю. Загрози при накладенні арешту на майно третіх осіб. URL: <https://blog.liga.net/user/otatarov/article/21968> (дата звернення 22.03.2021 року).

24. Смалюк Т. В. Права третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у кримінальному провадженні. *Історико-правовий часопис*. Луцьк, 2019. № 2 (14). – С. 108–113. – URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18249/1/22.pdf> (дата звернення 22.03.2021 року).

25. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 року № 2121-III: Дата оновлення: 03.07.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 22.03.2021 року).

26. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 18.06.2019 року. Справа № 757/30685/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82766877> (дата звернення 23.03.2021 року).

27. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 19.06.2019 року. Справа № 757/31691/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82735594> (дата звернення 23.03.2021 року).

28. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 06.08.2019 року. Справа № 757/39361/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82735594> (дата звернення 23.03.2021 року).

29. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 06.08.2019 року. Справа № 757/39370/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83531817> (дата звернення 23.03.2021 року).

30. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 06.08.2019 року. Справа № 757/39386/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83531222> (дата звернення 23.03.2021 року).

31. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 06.08.2019 року. Справа № 757/39377/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83531203> (дата звернення 23.03.2021 року).

32. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 19.08.2019 року. Справа № 757/43395/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83972020> (дата звернення 23.03.2021 року).

33. Ухвала Київського апеляційного суду від 30.09.2019 року. Справа № 757/43395/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84975034> (дата звернення 23.03.2021 року).

34. Верховська Н.О. Наслідки необґрунтованого арешту банківських рахунків підприємств для бізнесу та способи їх скасування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С.240 URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/43.pdf> (дата звернення 04.04.2021 року).

35. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 03.12.2019 року. Справа № 757/40408/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87572304> (дата звернення 23.03.2021 року).

36. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 25.11.2019 року. Справа № 757/33186/19-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86559589> (дата звернення 23.03.2021 року).

37. Мороз В. Правові нюанси скасування арешту майна в кримінальному провадженні. URL: <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pravovi-nyuansi-skasuvannya-areshtu-mayna-v-kriminalnomu-provadhenni.html> (дата звернення 23.03.2021 року).

38. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148: Дата оновлення: 01.01.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text> (дата звернення 23.03.2021 року).

39. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 року № 1404-VII: Дата оновлення: 10.12.2020 року. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення 23.03.2021 року).

40. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III: Дата оновлення: 17.03.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> (дата звернення 23.03.2021 року).

41. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 року № 2346-III: Дата оновлення: 03.07.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення 23.03.2021 року).

42. Авторгов А.М. Зніміть арешт із рахунків, нам потрібно платити заробітну плату. URL: <https://pravo.ua/znimit-aresht-z-rahunkiv-nam-potribno-platiti-zarobitnu-platu/> (дата звернення 23.03.2021 року).

43. Дєєва Н.Е., Грабчак В.І. Управління репутацією підприємства: основні фактори впливу на формування та підвищення. *Молодий вчений*. 2016. № 5 (32). – С. 48–52. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_5_15 (дата звернення 23.03.2021 року).

44. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР: Дата оновлення: 01.01.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 23.03.2021 року).

45. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 436-IV: Дата оновлення: 27.02.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 24.03.2021 року).

46. Романчик Т.В. Наукові засади дефініції «Економічна безпека». URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/32778/4/Romanchyk_Naukovi_zasady_definitсии_2017.pdf (дата звернення 01.04.2021 року).

47. Романчик Т.В. Економічна безпека підприємства: функціональні аспекти. Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні імперативи розвитку туризму та економіки в умовах глобалізації». URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI->

[Press/32520/1/Romanchyk_Ekonomichna_bezpeka_pidpriemstva_2017.pdf](#) (дата звернення 01.04.2021 року).

48. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 року № 922-VIII: Дата оновлення: 23.01.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#top> (дата звернення 04.04.2021 року).

49. Поточний середній ремонт автомобільної дороги загального користування державного значення Н-24 Благовіщенське – Миколаїв (через м. Вознесенськ) на ділянці км 184+720 – км 193+040, Миколаївська область. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2021-01-19-002498-b> (дата звернення 04.04.2021 року).

50. Andarad G., Mitchell M., Stafford E. New Evidence and Perspectives on Mergers. *Journal of Economic Perspectives*. 2001. Vol. 15. – P. 103–120. – URL: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.15.2.103>.

51. Грек Б.М., Грек Т.Б. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні. *Адвокат*. 2010. № 9 (120). – С. 29–34. – URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjDs6fGyuzvAhVSmIsKHSCNBcQQFjABegQIBRAD&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fadv_2010_9_4.pdf&usg=AOvVaw3axqUmQDYiZKGdSLzh-1db (дата звернення 05.04.2021 року).

52. Федчак І.А., Ільницький В.Я. Рейдерство: поняття та заходи протидії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. – С. 408–416. – URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjxkbHvg-3vAhVjw4sKHRzKB4gQFjAlegQIDRAD&url=http%3A%2F%2Fwww.lvduvs.edu.ua%2Fdocuments_pdf%2Fvisnyky%2Fnvsy%2F04_2011%2F11fiatzp.pdf&usg=AOvVaw0B5a1o_DaH0DHTsVh-Fxce (дата звернення 05.04.2021 року).

53. Право Гарант. Вітаємо! Ми – нові власники вашого бізнесу. URL: <https://pravogarant.com.ua/zdravstvujte-my-novye-sobstvenniki-vashego-biznesa/> (дата звернення 05.04.2021 року).

54. Corporate Finance Institute. What is a Corporate Raider? URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/deals/corporate-raider/> (дата звернення 05.04.2021 року).

55. Грек Б. Про кримінальну відповідальність за рейдерство. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 3. – С. 41–46. – URL: https://www.libr.dp.ua/text/vna_prok_2009_3_10.pdf (дата звернення 05.04.2021 року).

56. Грабчук О.В. Самоправство та рейдерство: співвідношення понять. URL: <http://www.advokat-zt.com/samopravstvo-reiderstvo.html> (дата звернення 05.04.2021 року).

57. Малюська Д. Л. Про «лихі 90-і», які все ще з нами. URL: <https://www.facebook.com/100011121947008/posts/1352093068504745/> (дата звернення 05.04.2021 року).

58. Оніщук О. М. Офіс протидії рейдерству Мін'юсту протягом трьох кварталів 2020 року розглянув 2127 скарг: кожен п'ятий кейс стосувався оскарження реєстраційних дій щодо бізнесу. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/olga-onischuk-ofis-protidii-reyderstvu-minyustu-protyagom-iii-kvartaliv-2020-roku-rozglyanuv-2127-skarg-kojen-pyatiy-keys-stosuvavsya-oskarjennya-reestratsiynih-diy-schodo-biznesu> (дата звернення 05.04.2021 року).

59. Оніщук О. М. Захист від рейдерства: оптимізація державних механізмів. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/zahist-vid-reyderstva-optimizaciya-derzhavnih-mehanizmiv.html> (дата звернення 05.04.2021 року).

60. Молчанов А. Основні принципи організації безпеки підприємства. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA013982 (дата звернення 05.04.2021 року).

61. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf> (дата звернення 05.04.2021 року).